Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гаранз

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 июнь 2
Зунай эхин шарагшан мэгой һарын 24
ЧЕТВЕРГ
Гарагай 5
№ 103 (18945)
Газетын сэн захилай 10 тух.
Хэлсээтэ сэн

Һунгалтые угтуулан

ҺУНГАГШАДНАЙ ЭДЭБХИТЭЙ БАЙГ ЛЭ!

Республикын түрүүшын президентые, Буряадай Арадай Түрүүшын депутатаа талаар республикаһаа бүхыдээ Һунгуулиин 65 округоо гэдэ Улаан-Удын Октябрьскоондо округ бии 10 округ Арадай Хуралай 10 хүнние һунгаалгаанобди. 10 округнинь—манай Һунгуулиин 52-гээшэ.

Нэгэ округто участково 5 комиссии бии. Тэдэ комиссиинь—Улаан-Удын 20-дохи округ дүрибүүдэй зонтын байшангай, хэлхеэ холбооной электротехникумэй, 15-дахи ГПТУ-гай, 25-дахи һургуулиин байшангууд соо байрланхай. Тэдэ байшангуудаа соонь һунгалтын үнэргэгдэхэ байна ха юм. Тэндэнь телефонууд, һунгуулиин бюллетеньнүүдые табиха хайрсагханууд бэлэн, зарим газартань болохоёо байһан һунгалта тухай урда лозунгнууд үлгөөтэй.

Заудинска һунгуулиин округһоо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутата кандидадуудаар мүнөө дээрээ «Бурятлесторг» гэжэ акционернэ бүлгэмэй директор Алексей Федорович **Атанов**, БНЦ-гэй эрдэмтэ-секретарь Борис Васильевич **Данилов**, Буряадай геологическа институтай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Евгений Владимирович **Кислов**, «Бурятлес» гэжэ хангалгын фирмын хүдалдаа наймаанай таһагай начальник Тамара Прокопьевна **Тогоноева**, Улаан-Удын 15-дахи ГПТУ-гай директор Николай Петрович **Линейцев**, «Худалдаа наймаанай байшангай» директор Татьяна Владимировна **Марканова**, эм домуудай шанарые шалгадаг инспекциин начальник Зинаида Владимировна **Тармаева**, Улаан-Удын Октябрьска районой захиргаанай гүлваа Николай Федорович **Михалёв** болон бусад — хамта дээрээ 12 хүн ажалша коллективүүдээр, Һунгагшадай бүлэмүүдээр, партинууд болон нэгдэлнүүдээр дэбжүүлэгдээд байна. Тэдэнэй зарпманинь бүридхэлдэ абтанхай, зарпманинь үшөөл Һунгагшадай гар табилгатай хүудаһануудые бэлдэжэ байнхай. Нэгэ округто арба гаран депутадта кандидадуудые дэбжүүлэгдэхэдээ хайшаа гээшэб? Даб дээрэ энэнь сёлгосогүй. Олон кандидадуудые дэбжүүлһэн дээрэһээ округ соогоо Һунгалта хөөрдохиёо үнэргэжэ. Арадай Хуралай депутат Һунгагдаха болоно бшуу.

Һунгуулиин комисси 8 хүнһөө бүридэнэ. Миниин һанахада, эдэмнай бүлтадаа ажалаа һайн мэдэхэ зон. Жэшээлхэдэ, Һунгуулиин комиссиин секретарь Валентина Ивановна Ткачева республикын 12-дохи зарлалай Верховно Советдэй Һунгалта үнэргэлсэһэн намтартай. Бидэнэр мүнөө «Буряад Республикын Президентын Һунгалта тухай», «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай Һунгалта тухай» Буряад Республикын Хуулинуудые үдэр бүрин ажалдаа хүтэлбэри болгон Һунгалтада бэлэдхэлэй бүхы хүдэлмэри ябуулнабди. Эдэ хуулинуудаа хазагайруулангүйгээр, бүхы хүдэлмэриеэ ябуулжа шадабатай, Һунгалтатые амхитэйгээр үнэргэхэ байна бшуу.

Һунгуулиин комиссиин заседаниинууд дээрэ шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэдэг байнабди. Жэшээлхэдэ, үнэрһэн заседаниинууд дээрээ участково Һунгуулиин комиссинуудай бүридхэлые баталаабди, Һунгагшадай бүлэгүүдые болон Арадай Хуралай депутадта олохон кандидадуудые бүридхэлдэ абаад байнабди.

Манай округной Һунгуулиин комиссии түсэбэйнгөө ёһоор хүдэлмэриеэ ябуулжал байна. Һунгалтада бэлэдхэл түлэг дундаа. Гэбэшье Һунгагшаднай хэр эдэбхитэй байхаб? Энэнь манай һанаае зобооно.

А. ГАБАГУЕВА,
Улаан-Удын Октябрьска районой Зауднска Һунгуулиин округто Һунгалта үнэргэхэ Һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ.

ЗАМШАДТА ТУҺАЛДАГ

Республикын Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшө В. К. Агаловые Хойто-Байгалай аймагай БАМ-ай барилгашад, түмэр замшад һайн мэдэхэ. Юуб гэхэдэ, В. К. Агалов аймагай ажалбухы аргаар туһалжал байдаг. БАМ-ай барилгата олон шухала асуудалнуудые шиидхэһэн, ажалые байнаар. Хойто-Байгалай аймагай ажалшадые Агаловай Россин Федерациин Арадай депутадахада олоороо дуугаа үгөө юм.

Барилгада 1974 онһоо хойшо хабаадалсажа ажалшоорууладгамал 138-дахи колоннын барилгаанскыйн Һунгуулиин 34-дахи округһоо Буряад Арадай Хуралай депутадта кандидадаар ажалые дэбжүүлжэ, бүридхэлдэ оруулба. Һунгуулиин округһоо Арадай Хуралай депутадта Хойто-Байгалай захиргаанай гүлваагай орлогшо Рассохин, Уоян посёлогой дунда Һургуулиин директор Г. Селезнев гэгшэд нэрлэгдэбэ. Эдэнэр захиргаанай комиссиин бүридхэлдэ абтаагдаһан үрдахи тэмсэлэй ажал ябуулганууд эхилдэгдэ байдал һуудалые һайжаруулжа шадахал Арадай Хуралай депутат болог лэ.

А. ТЯЖКОВА,
хүдөө бэшэгшэ.

Президентын болон Арадай Хуралай депутадта Һунгалта дүтэлжэ байна. Буряад Республикын Президентдэ кандидадаар Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшын орлогшо Александр Семёнович Иванов дэбжүүлэгдэнхэй гээшэ ааб даа. Би энэ нүхэрые дэмжэнэб. Яахадааб гэхэдэ, Александр Семенович экономическа талаар ажалёхэ мэдэхэ хүн. Тэрэ радиохабсаргашын һургашаһаа эхилээд, томо «Электромашина» заводой директор хүрэтэр ургаа. Эрхим директор, экономикые һайн лэ мэдэхэ байнадаа республигын Министрнүүдэй Советдэй Түрүүлэгшын орлогшоор, Госкомэкономикын түрүүлэгшээр дэбжүүлэгдээ гээшэ.

Үнэн сэхэ, зондо һайнаар кандидат ажалшадай түлөө саг үргэлжэ ёроолдожо ябадаг, эдэбхи ехэтэй дээрэһээл дээдэ засагаархидай дунда хүндэтэй болонхой.

А. С. Иванов «Электромашина» заводой директорээр хүдэлжэ байхадаа, хулаагүй. Инмэл оролдосотой байһандань заводой ажалшад А. С. Ивановые дэмжэнэ.

Республикынгаа али олон асуудалаар Москвашье ошоо.

БИ ДЭМЖЭНЭБ

дэлмэришэдтөө анхаралаа ехээр табидаг байгаа. Богонихон болзор соо байрын гэрэгүүдые барюулһан байха, Яруунын районой «Победа» колхозоо заводойнгоо зүгһөө олон адууһа малтай болоо һэн. Шадамар бэрхэ директор байһандаал, ажалшадайнгаа ажаһуудалые һайжаруулаашье, хүдэлмэришэдөө эдеэ хоолоршье дуталдуулжа ажалаа ябуулна. Тэдэнэй зарпманинь Верховно Советдэй Һунгалта үнэргэлсэһэн намтартай. Бидэнэр мүнөө «Буряад Республикын Президентын Һунгалта тухай», «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай Һунгалта тухай» Буряад Республикын Хуулинуудые үдэр бүрин ажалдаа хүтэлбэри болгон Һунгалтада бэлэдхэлэй бүхы хүдэлмэри ябуулнабди. Эдэ хуулинуудаа хазагайруулангүйгээр, бүхы хүдэлмэриеэ ябуулжа шадабатай, Һунгалтатые амхитэйгээр үнэргэхэ байна бшуу.

Һунгуулиин комиссиин заседаниинууд дээрэ шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэдэг байнабди. Жэшээлхэдэ, үнэрһэн заседаниинууд

Бэрхэ экономист хүн хадаал, тон зүбөөр хэрэгээ шиидхэжэ ерэнэ. Жэшээнь, Александр Семёновичой эдэбхитэй хабаадалгатайгаар манай Буряад Республика Урда Корейдэ өөрын түлөөлэгшэтэй болонхой. Владивосток хотодошье тиимэ хүн бии.

Би нүхэр Ивановто өөрынгөө хэрэгээр хэды дахин ороһонби. Хүнтэй хөөрэлдэжэ шадаха, нягтахан хүн байгаа һэн. Тэрэнэй хүсөөр хэрэгни шиидхэгдээшье. Миниин һанахада, һайн экономист хүн лэ, энэ хэсүү, тулюур үедэ республикаяа хүшэр хүндэ байдалһаа гаргаха аргануудые бэдэржэ эхилхэ. А. С. Иванов залуу хүн гээшэ ааб даа.

Хүндэтэ Һунгагшад! Дуугаа үгэхээ байхадаа, һайса бодожо үзэхэ ёһотойбди. Эдэ кандидадуудай хэниинь эгээл таатайб, хэниинь республикын хүн зондо ехээр туһа хүргэхэб гэжэ үшөө дахин бодожо үзэл.

Э. ЖАНЧИПОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Нарһата һуурин.

ЭРШЭДЭЭ ОРОНХОЙ

Республикын түрүүшын Президентынгаа Республикын Арадай Хуралай депутадые кандидадуудые дэбжүүлхэ, бүридхэлдэ хүдэлмэри һүүлэй үдэрнүүдтэ явуулжа байна гэжэ газетэнүүдэй мэдээ дээрэһээ харааб.

Тэндэй Һунгуулиин нэгэ округһоо Арадай Хуралай депутадта кандидадаар яһала олон хүн дэбжүүлэгдэнэй. Тоодо Улаан-Удэ хотын Молодёжно районой Молодёжно Һунгуулиин 20-дахи округ оролсоно. Энэл округ Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта алаар табан кандидат дэбжүүлэгдэнэ. Эдэнэр хэд сэ гэбэл, республикын промышленнигуудай болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбооной бүлэг Һунгагшад Буряад Республикын Түрэнэй экономикын комитедэй түрүүлэгшын нэгдэхи орлогшо Эдуард Максимович **Елаевые**, барилгын болон промышленна барилгын материалнуудай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай республиканска комитедэй бүлэг Һунгагшад акционернэ «Вурпроект» бүлгэмэй генеральна директор Владимир Федорович **Королевые** дэбжүүлһэн байна.

Үнэргэрһэн неделиин һүүл багта эдэ кандидадуудай материалнууд округной Һунгуулиин комиссиин эзэлжээтэ заседани дээрэ харагдажа, бүридхэлдэ абтаа.

Манай корр.

Зунай бэлшээриие зүбөөр хэрэглэе

ЗУҺАЛАНДАА ЗӨӨЖЭ ЭХИЛБЭ

Малай үбэлжэлгэ түгэсэжэ байна гээшэ.

Үнэрэгшэ жэлэйхидэ орходоо, мүнөө үбэл Хорин аймагта мяхан 58 процентээр багаар үйлэдбэрилэгдөө. Тинхэдэ Һүн мүн 22 процентээр доошолоо. Нэгэ үнеэнһээ дунда зэргээр ороёдоол 568 килограмм Һүн һаагдаһан байна. Энэ хадаа урда жэлэйхинһээ 115 килограммаар бага болоно. Гэхэ зуура Удинскын, Анаагай, Хорин, Хүрбын ажахынуудта бүри бага Һүн һаагдаба.

Бодо мал айхабтар олоор гарзалаа. Жэшээнь, Хорин, Хүрбын, Хасууртайн, Анаагай ажахынуудта олон мал хосорбо. Тэрэшэлэн Удинскын, Хорин, Хүлэй, Дээдэ-Тайлсын ажахынуудта олон толгой хонид гарзалаа.

Энэ үбэл үсөөн түл абтаһан байна. Энээнһээ боложо, малай тоо толгой үсөөрөө. Жэшээнь, бодо малай толгой 8 процентээр, хонид 23 процентээр үсөөрбэ. Эгээл олоор бодо малай тоо толгой Буламай, Хорин, Удинскын ажахынуудта үсөөрбэ. Мүн Буламай, Хүлэй, Удинскын, Анаагай ажахынуудта хонид гарзалаа.

Олонхи ажахынуудта оролдосо багатайгаар, жаяг журам алдаһанһаа боложо, нимэ байдал ушараа бшуу.

Эдэ үдэрнүүдтэ бүхы малаа зуһаландаа зөөлгэхэ хэрэгтэй.

Мүнөө дээрээ аймаг дотор хонидой 140 отара бии. Энэ хадаа 80 мянган толгой болоно. Тэдэнэй тоодо 19 мянган хурьгад оролсоно. Тэдэнние эхэнһээнь таһалжа, амяараа 27 отара бүридхэгдэхэ юм.

Бүхы хонидой 64 мянган толгой зуһаланда гаргагдахань.

Адуунай 10 һүрэг мүн шэнэ газарта абаашагдаха болоно. Энэ хадаа 1500 толгой адуун мүн.

Нэгэ үгөөр хэлэбэл, мүнөөдүедэ малшад туха сүлоогүйгөөр хүдэлхэ зэргэтэй гээшэ. Түргэнөөр, һайн шанартайгаар бүхы малаа зуһаланда зөөлгэхэ тухай малшан бүхэн һанаата болохо ёһотой.

Малаа щэмэтэй ногоон дээрэ гаргажа, зунай һарануудта һайнаар адуулжа, атаржуулха гээшэ малшан бүхэнэй эгээл гол зорилго ха юм даа.

Д. ДАРИЕВ,
аймагай хүдөө ажахын управлениин ахамад зоотехник.

Зунай бэлшээриие зүбөөр хэрэглэе

ҮБЭЛӨӨ БАРАГ ДАБААД...

Ц-Е. Ч. Болсоев «Улаан-Туяа» колхозой эрхим малшадай нэгэн гэжэ тоологдохол ёһоороо тоологдодог. Нигэжэ хэлэхэдэ, буруу бэлхогүй. Тиимэһээ колхозой хүтэлбэри жэд бүри туранхай, үлбэр тулюур адуу мал суглуулжа даалгадаг заншалтай болонхой. Цыдендаш Ешин Чимитовичэй оролдолго хүсэлөөр, һайн харуулһаар тулюур мал түргэн зааһардаг байха юм.

Мүнөө үедэ малшан Болсоев суг хүдэлдэг Цырен-Бата Жамсуевтай үбэлжэлгээ барааг дабажа гараба. Баяхан зуһаландаа ороо. Зуһаланганнь Догвын эхинэй наадахи Хүсөөтэ гэжэ газарта болоно. Зуһаланганнь бэлшээринүүд һайн юм. Уһаниинь хажуудань. Тиимэһээ оролдосотой малшад намар болотор малаа һайнаар таргалуулдаг.

Зунай бэлшээриин урда малшадай хэхэ ажал барагдаха бэшэ: зуһаландаа дабһа абаашаха, зуһаланай гэр, һарабша, хорёо зааһабарилха хэрэгтэй ха юм. Эдэ асуудалнууд шиидхэгдэнхэй. Бүри эртэ хабар байхада, Ц-Е. Ч. Болсоев зуһаландаа дабһа абаашаһан, хорёогоо, гэрээ зааһабарилһан байгаа. Иигэжэ бэлэн болоһон зуһаландаа зөөбэ гээшэ. Мориной тоног зэмсэг тэрэ өөрөө заһабарилдаг юм.

— Бидэндэ 110 толгой залуу мал даалгагдаа. Намтай хүдэлдэг Цырен-Бата бэрхэ, найдамтай хүбүүн юм. Ядамаргүй зуһаха байхабди. Ажал хэрэгтэмнай колхозой түрүүлэгшын орлогшо Е. И. Митыпова ехэ туһалба, — гэжэ Ц-Е. Болсоев хэлээ һэн.

К. СОГОЛОВ.

Яруунa.

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ЮУМЭН ХОМОРДОХОНЬ ГЭЭШЭ ГҮ?

Удаа хотын дэлгүүрэй газаа талада олон олоор жэрылдэн ирэдань, эдеэ хоолой үйлвүүд хомордохонь гэнэ. Колбасагай наймаанда оройтоо үзэгдэбэгүй. Дэлгүүрэй-урда талын аж колбаса худалдадаг газарые асархыень зон олоороо зогсоха һүнэй зүйлнүүд.

Эдеэ, жэмэсүүд дэлгүүрэй газаа нэйлэ болоходонь, дорнаймаалагшад али ёһо юм гү? Юрэдөөл, тагай гурбанай үдэр үй ойлгогдосогүй байгаа, ушарбабди. Ваучер-ные доллар, юань, алта ные худалдажа абаха ушуул баһал үсөөрөө.

Гэбэ яабашье, энэ үдэр дэрэ табигдаһан колой зүйлнүүдэй үнэ нимээр тогтоогдонхой. Горкоопторгын зүгһөө дагдаһан үхэрэй килограмм мяхан—4500, гахайн 00 түхэригөөр, үмсэһөө үхэрэй мяхан—4500 00, гахайн мяхан — 6000, хониной мяхан — 4300—4500, Загабройлерно фабрикаһаа даһан тахялагай килограмм мяхан — 3500, саарсан ороёлтотой тахялагай булагдамал шүлэнэй мяхан — 3000, тахялагай хүзүүн — 1700, тахялагай эльгэн, хото, зүрхэн тус тустаа — 2700, загаһанай зүйлнүүдһээ: дабһалагдаагүй селедко — 2500, хүйтөөр сонгоогдоһон селёдко — 5500, хүйтеор сонгоогдоһон горбуша — 4000, нэгэ газарта наймаалагдаһан амнарталаатай зүгын тоһон, жэшээлхэдэ, хахад дитрэй баанхатайнь — 9000, килограмм яблока — 8000, огородой эдеэнһээ: консогор килограмм капуста — 3500, морхооб — 2500, улаан помидор — 7000, һонгино — 2000—2500, редис — 2500, хүнэг хартаабха — 3000, килограмм үгэрсэ — 6000, багса ногоон мангир — 1800—2000, багса ногоон — 500—800, ногоон тэбхэрсай — 6000, багса халаяр 700 түхэригтэ хүрэнхэй.

Дэлгүүрэй газаа талада огородой эдеэнэй рассада худалдагшад баһал олон. «Московско» сортын эртын капустын 10 эшын сэн 2000, помидорой нэгэ эшэ — 600, тургэн моисойдог «Июньскэ» сортын капустын нэгэ эшэ — 200, хитад розын нэгэ эшэ — 200, георгиный нэгэ эшэ—300, сагаан хризантемын нэгэ эшэ—200, үгэрсын нэгэ эшэ—1000, астра сэсэгэй нэгэ эшэ 500 түхэригөөр худалдагдана.

Ваучерай сэн эрид доошо унажа, 25000 түхэригтэ хүрөө.

Редакцийн социально-экономическа таһаг.

ҮСӨӨНШЬЕ ҺАА, НЭМЭРИ

Мүнөө 1994 оной хоёрдохи хахадта «Буряад үнэн» газетэдэ захил хэгдэжэ байна. Би залуу инженер мэргэжэлтэн байбашье, эхэ эсэгэеэ дахажа һажаажа, һургуулиин һурагшаһаа эхилээд, «Үнэн» газетэеэ уншажа захалһан байхаб. «Үнэн» газетэ урдань, мүнөөшье һонин статья, корреспонденциүүдые хэблэжэ байдагынь һайшаамаар юм. Илангаяа хүдөө нютагуудай һонинуудаар һонирхонобди. Тэдэ сэгэн түрэл газетэһээ нютагайнгаа үбгэн Мыжитдоржи Дондуков тухай бэшэһэн зураглал булта һуужа, һонирхон уншаабди, баярлаабди. Пенсионернүүдэй, үбгэд, хүгшэдэй ажабайдалые бэшэжэ байдагынь һайшаалтай.

Манай эхэ, эсэгэнэр бүхы залуу наһаяа хүдөөдэ хара хүлһэеэ гаргажа, мүнтээр ажаллаа, гүрэн соогоо эгээл бага 12—24 түхэриг пенси хэдэн арбан жэлдэ абаад, мүнөө эгээл һайнаар ажаһууха ёһотой аад, муу байдалда һүүлшынгээ наһые үнэргэнэ. Ядахын сагта даалгажа уншаха шадалтай ори ганса «Үнэн» газетэеэ захижа абаха аргагүй үбгэд, хүгшэд олон.

Аймагуудай захиргаанай хүтэлбэрилэгшэд бюджедтэ ородог олзоһоо дайнай үедэ ара талада ажаллаһан эхэнэрнүүдтэ түрэл газетэ захижа, туһалха арга боломжотой. Энэ хэрэг аймагай, хүдөөгэй захиргаануудай гулваанаһаа дулдыдана.

Үбгэд, хүгшэдэйнгөө талые харадаг, тэдэнэй ажабайдалые ойлгодог аймагай, хүдөө нютагуудай гулваанар «Буряад үнэн» газетэеэ захиха хэрэгтэ горитой туһаламжа үзүүлэн, тэдэнэртэ захил эмхидхэхэ бэзэ гэжэ найдагдана. Энээндэнь үбгэд, хүгшэд өөһэдынгөө талаһаа буян үреэл хүргэхэ байхал даа.

Үндэһэн газетэеэ уншажа, буряад хэлээ баяжуулнабди. Бидэнэр, залуу айлнуудай түрэл газетэеэ захижа уншадаг байгаа һаамнай, үхибүүднай хэлээ мартажа зобохогүй бшуу. Мүнөө бидэнэр, хүдөөгэйхид, салин абанагүйбди. Газетымнай 8170 түхэригтэ болоошье һаань, гүрэн түрын, республика, аймагуудай һонинуудые уншажа, сэдьхэлээ баясуулнабди. Урдыяхида адлаяр агитаторнууд, лекторинүүд, пропагандистнууд, артистнар хүдөөдэ харагдахаяа болишоо.

Гансал «Үнэн» газетэеэ уншажа хужарланабди. Манай Добо-Ёнхор аймаг соо заахан һуурнуудай нэгэниинь юм. Һүүлшын хоёр жэлдэ минии сасуутан эхэ, эсэгынтээ буусануудта бусажа, шэнэ гэрнүүдые барина, айлнууд болоно. Нютагаархид эдэбхитэйгээр мүнөө жэлэй хоёрдохи хахадта «Үнэн» газетэ захина. Нэрлэбэл, Дамдинжаб Сангажапов, Владимир Будажапов, Бавасан Цырендоржиев, Баяр Дондуков, би өөрөө захил хэнхэйбди.

Нютагай 15 айл июнь һарынгаа пенси, тэдхэмжэһээ түрэл газетэеэ захижа эхилээ. Иигээд хараад үзэхэдэмни, манай һуурнай бүхы ажалшад түрэл газетэеэ абажа уншахань. Энэ хэрэгтэ нютагаймнай почтальон Сэмжид Найдановна Гомбоева ехэ оролдолго гаргана, «Үнэн» газетэдээ үнэн сэхэ байһанаа харуулна.

А. ДОНДУКОВ,
инженер-фермер.

„Буряад үнэн"-94

НЭГЭ ХЭДЫ ДУРАДХАЛ, ҺАНАМЖАНУУД

«Буряад үнэнэй» уншагшад жэлһээ жэлдэ өөһэдынгөө дурадхалнуудые, һанамжануудые бэшэдэг. Тэд тэдэнь булта бэелүүлэгдэдэг гү, али хараада абтадаг гү? Бү мэдэе! Тэдэнние суглуулжа, хаража үзэжэ байдаг зондо эли юм аабза. Тиигэбэ яабашье, нэгэ хэды һанамжа, дурадхалаа дамжуулхамни.

1. Буряад Республикын газаа тээ хэр олон уншагшад бии гээшэб? Жэшээнь, Агын, Усть-Ордын округуудта, мүн Шэтын областнин районуудта...

2. Хоёр округ соомнай Оронгын һургуулиин багшанарай үүсхэлые дэмжэжэ байһан һургуулинууд бии гү, али үгы гү?

3. Танай газетэдэ гарадаг зурхайшанай толи Останкинын ТВ-гээр харуулагдадаг «Звезды говорят» («Одо мүшэд хэлэнэд») гэжэ дамжуулгаһаа ямар онсо илгаатай гээшэб?

Танай литэ Останкинын шэнгеэр Буряадай телевиденеэр дамжуулагдадаг юм гу, али үгы?

Шэтын «Сагай амисхал» Агын телевидени хоёр танай газетэдэ толилогдоһон үдэр ба гарагуудые дамжуулдаг болоо һаань, ямар юм бэ? Али һаад болохо гү?

Урдань хүгшэдһөө, эхэ эсэгэнэрһээ нимэ тиимэ гарагта иигэжэ тиигэжэ ябажа болохогүй, болохо, һайн, муу байха гэхэ мэтээр хэлэхыень дууладаг бэлэйбди.

Эрлиг гараг гээшэ хүн бүхэндэ байдаг байһан ха юм. Мүнөөшье наһатайшуул эрлиг гарагтаа талаар ябадагүй байха...

Юрэдөө, эрлиг гараг гэжэ юун гээшэб? Энэ табигдаһан асуудалда эрдэмтэ ламанар гү, али шажан мүргэл шэнжэлэгшэд «Буряад үнэнэй» нюурнууд дээрэһээ харюусаа һаань, һайн байгаа.

4. Манай округто «Буряад үнэнние» хэды хүн захина гээшэб гэжэ танай корреспондент мэдэжэ, дамжуулжа байг лэ. Округ соомнай «Буряад үнэнние» ажалшадта захюулхадань хамһалсадаг агрофирмэнүүд, зургаанууд, бүлэгүүд бии гээшэ гү?

5. «Буряад үнэнэй» нюурнуудта буряадшье, ородшье һургуулиннуудта үнэргэгдэдэг литературыншье, бэшэшье һайн, һайн хэшээлнүүдые бэлдээд, толилжо болодоггүй юм гү?

6. Манай үеынхидэй 40-өөд онуудта һуража ябахадамнай, аха классуудта Конституци үзэдэг бэлэйбди. Шэнэ Үндэһэн Хуулинин бии болоо хадань, үзэхэдэ яахаб? Али бурхан шажан үзэдэг болохо гүбди? Уншагшадай, эрдэмтэдэй, депутадуудай, ноёд һайдай, багшанарай, соёлой ажалшадай, түрэлхидэй һанал бодол, дурадхалнуудые дууладаг һаа, тон һайн байгаа.

Б-Н. ЛХАМАЖАПОВ.

Агын округой Сагаан-Уула нютаг.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Буряад Республикын Президентдэ кандидат. С. Д. Намсараев; Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэржэ. С. Батомункуев: «Залуу фермерэй замайнь харгы»; «Хошон зугаатайл хонишюднай...» — хүндэлэн ёһололгын үдэшэһөө.

3-дахи нюурта. Г. Дашеева: «Зуун жэлэй хонхо жэнгирээ» — Захааминай Михайловкын дунда һургуулиин ойн баяр тухай; Уран бэлиг —арадай баялиг. Н. Цибудеева: «Эрхим дуушад нэрлэгдээ»; Б-Д. Очиров: «Үнэнэй мүр» (үргэлжэлэл);

4-дэхи нюурта. Б. Ганжуров: «Үхин тайшаа, тэрэнэй уг удамууд» (үргэлжэлэл); Б. Цыремпилов: «Республикын хүтэлбэрилэгшэд туһалха ёһотой».

Буряад Республикын Президентдэ кандидат

Сергей Дашинимаевич НАМСАРАЕВ

Сергей Дашинимаевич Намсараев 1953 оной июунин 19-дэ Шэтын областнин Оловяннын районой Хада-Булаг станцида таряашанай бүлэдэ түрэһэн байгаа.

Тэрэ Буряадай түрүүнэй Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэһэн юм. Педагогикын эрдэмэй кандидат. Россин Федерацийн һургуулийн габьяата багша. Буряад Республикын эрдэм һуралсалай министр. Россин Федерацийн республикануудай эрдэм һуралсалай министрнүүдэй советэй түрүүлэгшэ.

1970—1971 онуудта һургуулида багшаар хүдэлөө һэн. Институт дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр армида алба хэбэ. 1989 он болотор багшанарай институдта ассистентээр, ахалагша багшаар, индустриально-педагогическа факультедэй деканаар хүдэлһэн байгаа. 1989 ондо КПСС-эй Буряадай обкомой үзэл сурталай таһагай консультантаар баталагдаа һэн.

1989 оной сентябрьһаа Буряад Республикын эрдэм һуралсалай министрээр хүдэлнэ.

Ород, буряад хэлэнүүдые тэгшэ һайн мэдэдэг. Һамгатай, гурбан үхибүүтэй.

«Эрдэм һуралсал ба ерээдүй» гэһэн нийтын-политическэ хүдэлөөн тэрэнние Буряад Республикын Президентдэ кандидадаар дэбжүүлһэн байгаа.

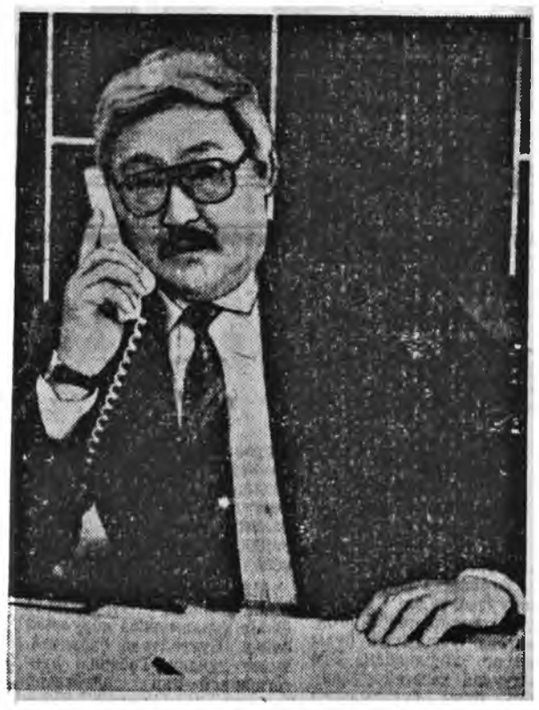

ҺУНГАЛТЫН УРДА ТЭЭХИ ПРОГРАММА

Россин бүридэлдэ ородог һалбаран хүгжэнги Буряад ороной түлөөб!
Республикые түбхинүүлэн хүгжөөлгэ — миниий зам!
Түрүүшын эзлжээндэ баримталан бэелүүлхэ зүйлнүүдни — Хуулиин хамагһаа эрхим дээдын байлга, арадай ажаһа тэнюун байдал, мэргэжэл олгодог эрдэм һуралсал, үмсэ зөөри, мүнөөдэрэй ёһо заншалда нэбтэрһэн урданай соёл.

РОССИН НЭГЭДЭЛ — АМЖАЛТЫН НҮХЭСЭЛ

Түрүүшын эзлжээндэ бэелүүлэгдэхэ ниитэ зүйлнүүдые баримталнаб:

Эхэ түрэл Буряад ороное түбхинүүлэн хүгжөөлгэ. Миниий зорилго — ниитэ нэгэн, һүр хүсэтэ Россин бүридэлдэ ородог һалбаран хүгжэнтэй республика, Буряад ороной эрхэтэн бүхэнэй ажана тэнюун байдал.

Республикада нэрэ үгэһэн арад болбол эрхэтэнэй болон үндэһэ яһатанай эб найрамдалай түлөө өнсо харюусалгатай.

Буряад ороной арадта хандажа, нигэжэ мэдүүлхэ хүсэлтэйб:

Эрхим хүндэтэ нютагайхид! Манай түүхэ, манай ёһо заншалнууд, шажан мүргэл, манай хубида тудаһан гасаланта шалгалтануудыг бидэнэй досоо хүсэ шадал, эзэнгэл найдал түрүүлхэ ёһотой. Өөһэдынгөө гэрые бидэ өөһэдынгөө гараар түбхинүүлхэ аргатайшьебди, үялгатайшьеоди. Имагтал бидэнэр хэлэ, соёлоо һэргээн хүгжөөхэ, үндэһэтэнэй нэгэдэл хүгжөөхэ, экономическа доройтолгые болон политическэ тогтууригуй байдалые дабаха аргатайшьебди, үялгатайшьебди.

Буряад орон—манай республикада ажаһуудаг хэдэн арбаад үндэһэ яһатанай нуужам һаруул байшан болоно. Үндэһэ яһатанай болон шажан мүргэлэй илгаанаа дулдыдангүйгөөр, бүхы эрхэтэд туһай һаналаа табиха ябадал — миниий нангин уялга болоно.

Би буряадби, гэхэтэй хамта би Россин эрхэтэнби. Имагтал хамтаараа нэгэн бүлэ боложо, Буряад ороное һэргээжэ шадахабди!

Үнгэрһэн түүхээ бидэ буруушаахагүйбди, юундэб гэхэдэ манай үзэһэн һайншье, муушье юумэн бидэнэр бултанаймнай түүхэ болоно. Манай асэгэнэрэй дүй дүршэлые, Россин түрэн түрын олон зуун жилэй дүй дүршэлые ашаглаһанай, шалгалтануудые дабаһанай үндэһөөр өөһэдынгөө Эхэ орон—парата Буряад нютагаа бидэнэр түбхинүүлэн хүгжөөхэбди.

ЗАРИМ ПОЛИТИГУУДАЙ ЗҮГӨӨ АРАДЫЕ МЭХЭЛХЭ ЯБАДАЛЫЕ БУРУУШААНАБ

Президентээр һунгагдабал, экономикын болон мүнгэн сангай байдалай шалгалта эмхидхэжэ, үнэн бодото байдалые элирүүлхэ түсэбтэйб, Республикын эрхэтэд үнэнние мэдэхэ ёһотой.

Түрүүшынгээл үдэртэ Министрнүүдэй Советэй бүхы бүридэлэй отставкые зүбшөөхэ хүсэлтэйб.

Кадрнуудые шэлэн табиха нэмэл политика бэелүүлхэ хүсэлтэйб. Кадрнуудые конкурсын, контрактын үндэһөөр шэлэжэ табихын түлөөб. Үндэһэ яһанай, политическэ үзэл бодолой, парадда хамжалгын, һаһанай илгаанууд һаа болон урда тэнэ өөлжэ байһан туушаалһаа дулдыдангүйгөөр, эрхим мэргэжэлтэдые сугтаа хүдэлхыень уриха хүсэлтэйб.

Хуулитаар һунгагдаһан, эрхим мэргэжэлтэдһээ бүрилэгшэд — алба татабринуудһаа болон гүрэнэй зүгһөө дэмжэлгын үзүүлэгдэдэггүйһөө, олзын хэрэг эрхилэгшэд — бүхы ашаг олзыень хуряажа абашадаг албан эмхинүүдэй хүгжэлтэһөө. Правительство — Верховно Советдээ, Верховно Совет — Правительствааһаа дураа гутажа, голхоронхой. Абсолютно эдилгэ дэлгэрнэ гэжэ бүлта хэлэдэг, гэбэшье онэ хэрэгтэ гэмтэй байһан нөгэшье хүн элирүүлэгдээгүй. Бүхы хүнүүд мафи туһай хэлэдэг, тоод Хуули доторшье мафи гэһэн зүйл

юун гэшэб гэжэ тайлбарилагдадаггүй. Бүхы хүнүүд экономикын һандарал туһай мэдэнэ, тоод энээнэй түлөө гэмтэй хүнние олохын аргагүй.

Агууехэ ерээдүйтэйт гэжэ бидэнние найдуулна, гэбэшье хожом бэшэ. мүнөөдэр ажаһууха ёһотой болоолди. Өөһэдтөө батаар найдажа, элдэб хуурмаг юумэндэ этигэхээ болихо, оюун сэдьхэлэй хүсэ шадалтай болохо ёһотойбди. Урагшаа бодотоор дабшаха алхам бүхэн арбаад программануудһаа һураггүй шухала гэжэ батаар ойлгохо ушартайбди.

Национальна баялиг — байгаалийн нөөсөнүүдэй хэбтэшэ бэшэ. Национальна баялиг тэрэнние ашаглалгада хүнэй оруулһан ажалай хувитаар хэмжагдэдаг. Ажал хэгүй һаа, бидэ саг үргэлжэ доройтолгоһоо доройтолго тээшэ дондоржо байха хараатайбди.

Миниий ойлгомжоор, Президентын уялга ямар байха ёһотойб гэбэл, арадай баян гэшын ажалай хүсэ шадалые нээн ашаглажа, мэргэжэлтэдтэй хамта ажалгүйдэлгэһоо хурдан түргэнөөр гараха, республикын экономико болон мүнгэн сангые һайжаруулха түрүүшын эзлжээнэй замуудые тодорхойлхо ябадал болоно.

Бага гээлтэ гарзануудай үндэһөөр олон түхэлэй үмсэ зөөритэй тогтууритай экономикые байгуулха гэшэ гүрэнэй программануудые болон инвестиционно политикые зохёохо ябадалай гол шухала зүйлнь болохо зөөртэй. Энэ ябадалай үндэһэ һуринь — һуралсал болон эрдэм ухаан.

ЭРХЭТЭНЭЙ БОЛОН ҮНДЭҺЭТЭНЭЙ ЭБЛЭЛ

Россин олохон регионуудта һүжэржэ байдаг, гансал өөрынгөө аша туһа хараха гэһэн шэглэлтэй үндэһэ яһатанай хёмороонууд Буряад ороннишье орьёлүүртаа хабаалуулхадаа болохо.

Манай республика хэдэн зуун жилнүүд сөө бүриллэн тогтоһон юм. Манай алинсэг хулинсагуудай дурасхаалай үмэнэ, саашанхи манай уг удамуудай аша туһада манай дүүргэхэ уялга гэбэл, Буряад ороной, тэрэнэй арадуудай нэгэдэлые бүрин сахиха ябадал болоно. Энэ хадаа миниий шэлэһэн зам, энэ замаар зөөс хүрэтэрнь ябаха хүсэлтэйб!

ХУУЛИ ЕҺО. ГУРИМ ЖУРАМ. ХҮСЭТЭЙ ЗАСАГ

Бидэнэр эрхэ сүлөөтэй болобошье, амн һаһанайнгаа түлөө айдар болонхойбди.

Хубилалтануудай өөсөгэ гэмтэ ябадал, үгырэлгэ, ажалгүйдэлгэ, бэе бэеэ үзэн ядалга, үглөөдэрэй байдалда этигэхэгүй ябадал дэлгэрэнхэй.

Буряад ороной эрхэтэдэй аюулгуй байдал, үмсэ зөөри болон гурим журамые хамгаалха ябадал хангахые өөрынгөө уллга гэжэ тооломоноб.

Имагтал хуули ёһондо үндэһэлһэн хүсэтэй засаг энэ зорилгые бэелүүлжэ шадаха;

ХҮНҮҮДЭЙ БЭЕЫН БОЛОН ОЮУН СЭДЬХЭЛЭЙ ЭНХЭ ЭЛУУР ХАМАГҺАА ЭРХИМ

Хүнэй эрдэм һуралсал болон энхэ элуур — солбосорол түгэс нигэмэй гол баялигууд болоно. Багшын болон эрдэмтын, врачай болон соёлой хүдэлмэрилэгшын ажал национальна баялигые байгуулха хэрэгтэ гол шухала удха шанартай гэжэ мэдэрэгдэхэ ёһотой гэжэ тооломоноб. Энэ шэнжэ зүйл экономическа реформын гол шэглэлынь байха эзэргэтэй.

Түлөөһэгүй болон бүгэдэндэ хүртэдэг эрдэм һуралсал, медицинэ үнэрэгшэ уеын агууехэ туйлаттань байгаа гэжэ тооломоноб. Энэ туйлаатые бүрин бүтэн үлөөхэ гэжэ өөрынгөө ажал ябуулхадаа оролдохоб. Тинхэн туула олон ондоо түхэл шэглэлнүүдые хүгжөөгөөд, зорилгоноо бэелүүлхэб.

Дайнай ба ажалай ветераннуудай, пенсионернүүд болон инвалидуудай, эхэнүүд болон студентнэрэй социальна талаараа хамгаалагданги байхын болон тэдээндэ экономическа туһаламжа үзүүлхын, элүүр энхэ ажаһууха заншалые һайшаан дэмжэхын түлөөб.

БАЙГАЛ ДАЛАНЕ — ХҮНЭЙ АША ТУҺАДА!

Республикымнай хоморой шухаг зөөри баялиг болодог Байгал далаймнай бүхы бүмбэрсэг дэлхэйн баялиг эзэдэмэнэ болоно. Сэгнэшэгүй энэ баялиг бултанай зөөри болоно, гэбэшье гаргашанууды болон харюусалгые өмгөөлөгшэд Буряад орон оор дээрээ даажа абанхай.

Миний ёһын тулада Байгалай ариг сэбэрэй түлөө байна бэшэб, харин хүн зоной аша туһада ариг сэбэрыень сахиха ёһотой гэжэ тооломоноб.

Байгалай хуби заяанай түлөө харюусалга — гансал Россин эрхэтэдэй харюусалга бэшэ. Байгалые бүрин бүтэн байлгаха, өнөөгэй түлөө түлбэри оруулха гэшэ мүн лэ бултанай уялга!

«Эрдэм һуралсал ба ерээдүй» гэһэн хүдэлөөнэй түб.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

Залуу фермерэй замайнь харгы

Апрель һара хахадлажа, аятай зохидхон нарууля дулаан удэрэй үглөөгүүр ажалай хэрэгээр холын отара, гүүртэнүүдээр ябахаяа гараа һэмди.

Хойто зүг шэглэжэ гүйлгөөд, хоёр хадын хабшуу соогуур хотиржо зурьһан харгыгаар одоошье зорилгон газартаа хүрэхэдөө, зонуудаарнь уулзажа, байра байдалыень хаража, зүрхэ сэдьхэлээ хаһаажа бусаа бэлэйбди. Ушар юуб гэхэдэ, урданда үмсэдэ гараһан фермериүд болоһон Уиҳайтын хоёр хошиодой гэр бүлэнэр эндэ ажаһуунда, ажаллэна гэшэ. Байгша оной апрелиин һүүлээр Балгаһата гэжэ үзэсхэлэй һайхан газарта байра байдалаа түхеэрһэн Базаровтанай гэр бүлын бригада үмсэдэ гараһаар тэбхэр хоёр жэл болохонь.

Энээхэн хугасаа соо эндэ юуи хэгдээб, байра байдалаа, техникээ, хони малаа худалдажа абаад, бодото эзэдынь болоод байхадаа, ажалаа яажа эрхилнэб, ямар бэрхэшээлнүүдтэй ушарнаб, үрэ дүнгүүдээрнь, үшөөшье олон асуудалнуудаар һонирхоһон байгаабди.

Үнэхөөрөө эпээхэн хоёр жэлэй хугасаа соо элдэб ушар байдал үзэгдөө, олон юумэн ойлгогдоо, мэдэхэ бологдоо гэшэ.

Түрүүн үшөө үмсэдэ гараагүйдөө эдэ нүхэд хонин ажалда хэдэн жэлдэ худалжэ, яһала дүй дүрнэлтэй болонхой ааб даа. Харин 1992 ондо ханн нүхэр Сергей Дондоковичтойгоо эзбшэжэ, харууһалжа байһан 500 толгой хонидоо худалдажа абаад, шэнэ фермер — Цырен-Долгор Пунцыкцыреновна—хуушан байрадаа үлэжэ, хүсэ шадалаа, бэлиг шадабарияа гамнангүй хүдэлжэ, хараалһан зорилгоёо хүсэлдүүлхын тула яһала оролдолго гаргаа һэн. Түрүүшын жэлдэ аймагай түбэй гүрэнэй банкһаа абаһан урьһаламжала түлэхын, үрэ шэрнһээ һалахын хойноһоо оролдоо бэлэй. Тинхэдэ техникэ үгы, арай шамай гэжэ хонидоо худалдажа абаад, 50 гектар бэлшээрнин, 50 га талха тарланай, тэрэ тоодо 35-ныинь арендэ газар, 23 га нуга сабшалангай орой-доол 9 гектарынь үмсыч байгаа. Байра байдалаа заһабарилха, шэнэлхэ гэхэдээ хюрөөдэмэл материал, хадааһа, хирпинсэ өөрын мүнгөөр абаха хэрэгтэй байгаа. Теэд мүнгэгүй дээрэһээ намар болотор гансал хонидоо харууһалжа, нарата үдэрые һамбаашалан адуулжа, тобир тарган болгохые оролдоһон байна.

Ажал хүдэлмэрнин оншые олоһон, ухаан бодол һайтай, урин налгай зантай, ажалша бэрхэ эзэ эхэнэр арга боломжо оложо, түрүүшын үдэрһөө байра байдалаа һэргээжэ, шэнээр зохёожо түбхинөө.

Намарай дулаан сагта хашаа хорёогоо заһажа, үбһэ һолоомо нөөсэлжэ, үбэлэй хүйтэндэ эртээнһээ бэлэдхэл эхилһэн байна. Хорёо соогоо 40 аарба—400 центнер һайн шанартай үбэ нөөсэлжэ шадаһан байгаа. Эндэ нютагай хүн—Түмэн Бальчидоржиев ехэ туһа хүргэһэн байна. 1991 оной эун хонидойгоо нооһо хайшалжа, худалдажа, бага зэргээр үриеэ түлэжэ ахилхэ түсэбтэй байһан. Теэд һанаһанда хүрэмэ үнэ сэндэ хүрэхэгүй, хүнэй абахагүйдэ үшөө 12 центнер нооһониинь мүнөө болотороо дараатай зандаа. Нимэ байдалтайгаар түрүүшын үбэлые үнгэргөөд, нүгөө жэлдэ хонидоо бултыень тушаагаад, эбэртэ бэдо мал үдхэжэ эхилхэ түсэб нүхэртээ хамта табла бэлэй.

Хабарай тарилгын хаһыч дүтэлхэдэ, дахиная банкһаа урьһаламжа абажа, хүрэнгын орооһо худалдажа абаад, Залаата гэһэн худоо ажахыч кооперативай механизаторнуудые гуйка, талха тарлагаа тарижа, намарынь хуряажа үрдеэ бэлэй.

Тингэжэ энэ жэлдэ тариха 5 тонно шэнисын орооһотой, дахиная залаатынхидые (хүтэлбэрилэгшэнь С. Гунсурунов) хэлэжэ, тарилга, хадалга үнгэргэхэ һанаатай. Мүнөө «Восход» гэһэн нэрэтэй тарлашанай энэ ажахы үрэ шэрнһээ гаранхай, үнөөхил газартаа 23 толгой эбэртэ бодо мал харууһалиа, үбэл, зунгүй эндээл байрладаг, үхэр малайнгаа тоо толгойе олошоруулхые, үүлтэр һайжаруулхые оролдоно гэшэ.

«Т-25» түхэлэй трактортай, «ГАЗ-53» автомашинатай, косилка, тармууртай болонхой.

Яһала хүл дээрээ ядаһан зэбэлнэ) ... һүн, мяхан, тоһоор ... хүсэдөөр хайгадаг б...

Байгша оной мар... хамаг үриноо һала... наанниинь, амараа, сэ... тэгшэрэ, Арендэ г... гаа түлөө 5 жэлэй ... хойно түлэжэ эхилэ... варовтанай гэр бүл... байдал һайн, овош... даг теплицэтэй, ба... най худагтай,

— «Хүн болохо ... хүлэг болохо унаг... нэ угаймнай ... ухаангүй эзэ. Миний... эхэ, эсэгэмни үлүү ... хэлүүлэнгүй, ажал ... ридэ дүршүүлһэн. ... раха—ама тоһодоо... топ зүб. Мүнөө фер... лоод байхадаа, үнөө... ажалаа хэнэбди, ... лин мүнгэ абадаггүй ... аабзабди. Тингэнше ... хэрэг архилжэ худ... рын һанаһаар, дурар... хада, холо дээрэ г... наб. Тиимэһээ эн... жөөхэ, фермериүд... шоруулжа, эблэлэй ... дэ оруулха, али бо... дэмжэхэ, туһалха ... бэшэ гү? Тинхада, ... гүүртэ руу тусхай ... на ябажа, һу, тар... суглуулдаг, худал... даг байгаа һаань, ... хид байгааб. Бидэ ... хэндэ тоһоной алвод ... шаха арга болоно... тиимэһээ эн асуда... хэхые гуйнаб,—гэжэ ... Долгор Пунцыкцы... үнэн вүрхэнөө нам... даһан байна. Ондоо ... нүүд юун гэжэ һана... намжа, дурадхала ... ло, газетэдэ бэшэг ... хэлээ һэн.

С. БАТОМУНК...
хүдөө б...

Хэжэнгэ нютаг.

УНШАА, ДУУЛАА ҺЭН ГҮТ?

УЛАМ ОЛОН БОЛОХО ЮМ ГҮ?

Манай дэлхэй дээрэ элдэб шалтгаанаар нютаг оронһоо зугадажа гараһан зоной тоо улам олон боложол байна. Азн болон Африкада тэдэнэр хэлыб гэжэ хүсэд мэдэгдэхэгүй байха юм. Зүгөөр бүхы дэлхэй дээрэ хэдыб гээд мэдэнэбди. 1970 ондо 2 миллион хүн байһанаа, 1992 ондо 19 миллион болотороо үргаа.

Тинхэдээ ООН-ой эрдэм һуралсалай, эрдэмэй ба соёлой талаар барлагдадаг «ЮНЕСКО-сорсиз» сэтгүүлэй хуудаһанууд дээрэ юундэ зугадагшадай олошорһоной нимэ шалтгаануудые нэрлэһэн байха юм: 1). Иран-Иракай болон 1970 оной һүүл —1980 онуудта болоһон Афганистандахи дайнуд; 2). Африкын Эбэр гэжэ нэрлэгдэдэг нютагай оронууд дотор— Эфиопидо, Суданда, Сомалида болоһон зүришэлдөөнүүд, 1970-аад онуудай тэн багта ахилһэн Эфиопи Сомали хоёрой хоорондохи дайн; 3). Урданай Югославида болоно байһан дайн ба Иракай Кувейдтэ добтололго; 4). Африкын нилээн олон оронуудта болоһон ган гачуур болон үлэн хоорһон байдал.

Нютаг оронһоо зугадагшадай дүрбэнэйнь гурбан хүби «гурбадахи түбинн» оронуудта, Азн болон Африкада ажаһуудаг байха юм. Зүгөөр олошинь Иранда байна (4,1 миллион хүн гэхэ гү, али орон соо ажаһуугшадай 7,3 процентнь болоно). Гадна Пакистанда 1,6 миллион афганецууд, Малавида 1 миллион гаран мозамбигууд, Гвинейдэ 478 мянган либерийцүүд, Burundida 271 мянган руандийцүүд байна.

Доро дурсагдаһа оронуудта элдэб үндэһэ яһанай эды зугадагшад бии юм: Суданда 735, Эфиопидо 432, Занрта 391, Танзанида 292, Хитадта 288, Энэдхэгтэ 258 мянган. Урданай Югославиие абаад хараха болоо һаа, Босни ба Герцеговинада 800, Хорватида 650, Сербби болон Черногоридо 500 мянган хүн гэр байрагүй болонхой.

Нютаг оронһоо зугадан ошогшодой олониинь ганса хүршэ оронуудта бэшэ, мүн Европодо оршодог Швеци, Германи, Франци, США, Канада болон Мексикэ руу ошоно.

(«Азия и Африка сегодня» сэтгүүлһээ абтаба).

ХОШОН ЗУГААТАЙЛ, ХОНИШОДНА...

УГ ЗАЛГАН ХҮДЭЛДЭГ АЙЛ БҮЛЭНҮҮДЫЕ ХҮНДЭЛЭН ЕҺОЛОЛГЫН ҮДЭ...

Зэдын зэрэлгээтэ талада гү, али сэнхир нуурнуудай орон—Яруунада, хадата Ахын хабшал хизаарта хонишод, малшадай аялга татан дуулахые шагнаа һэн гүт? Буряадай олон нютагуудһаа **республикын арадай ураи бэлигай түбэй (РЦНТ) түлөөлэгшэд** хонишодые урижа, һайндэр-уулзалга үнгэргэбэ.

— Үбэлжэлгын дабагдаад, хурьгадай абтаад, тинхэ зуураа хони хайшалалгын эхилэгүй байхада—эндэ хаһада тэдэнние урихада эрээ таруу Гэр бүлын ураскооронцын нэл хадань худоо ажахыда гэр бүлөөрөө худэлдагшэдтэй уулзаха гэжэ шинидээ һэмди.

— Эдэ зондо «Хайнга даа» гэжэ баяр хүргэхыш, мүн уг залган мэргэжэлээ шэлэхэ гээшые дэмжэхын тула нимэ үүсхэл гаргаһан байнабди. Эмхидхэхэдээ, хэлтэрхэйшье мүнгэ гүргэнөө абаагүйбди. Акционернэ «Дабан» бүлгэм, «АКБЭС» фирмэ, «Бурятия—поддержка» гэһэн страховой компани, Заудинскын реалбаза, профсоюзуудай совет—спонсорнууд болоо, — гэжэ тус түбэй директор И. Г. Донсорунова хөөрөо һэн.

...«Баргажан» ресторанда үнгэргэдэһэн энэ удэшэ өөрын онсо шэнжэтэй байгаа. Нэгэдэхеэр гэбэл, хонишон В. Н. Хайдуков: «Һүүлэй хөөр-гурбан жэлэй туршада огто мартагдаһан, хониноо бэшэ юумэ хараагүй бидэнэр одоошье уулзажа, сэдьхэл дүүрэн сэнгэжэ, һонин һорьмойгоо хубаалдажа байнабди», —гээ һэн. Хоёрдохёор хадаа, үйлэдбэриин зүблөөнэй тухэлтэй бэшэ, соёл, искусствата харилсажа, гоё һайханда шадарлаха гэһэн удхатай бэлэй.

Буряад Республикын габьяата артист Олег Бабуев удэшые хүтэлбэрилөө. Н. Г. Донсорунова, композитор Анатолий Андреев гэгшэд амагшалгын үгэ хэлэхэдээ, сагай хүндэдэ уулзахамнай үсөөрөо, гэбэшье ингэжэшье ушарһамнай дээдын зэргэ гэжэ тэмдэглэбэ. Юрэл экономико тухай хөөрэлдөө ябуулһанай хэрэг бии гү, нэн түрүүн хүн тухай һанаата болохоёо мартан татажа байна хабди гээд, Хориин аймагай Анаагай совхозой хонишон Б. Д. Дондоковто үгэ үгэбэ. Бадмажаб Доржиевич сэнхир хадаг сагаан эдеэнэй дэжжэтэйгээр түбэй хүтэлбэрилэгшэдэ барижа ёһолоод, ажал, гэр бүлэ, 8 үхибүүд тухайгаа хөөрэбэ. Тэдэнь хуу айл болонхой, хуу мэргэжэлтэйнүүд. «Зандаһан бүрэтэй ташуураа...» гэһэн дуу тоёор хангюурдаба, «Называют меня некрасивой...» гэһэн дуу шогтойгоор, альга ташалган доро дуулажа, бултаниие хүхеэбэ. Дондоковтоной бүлэдэ һүнэй сепаратор барюулгдаба, ажахыһаань — буруу бэлэг заагдаба.

«Булжамуур», «Лотос» ансамблинн артистнууд ураи гоё хатарнуудаа бэлэглэжэ, ёһотойл альга ташалган болоно. Яруунын аймагай «Дружба» колхозой 10 үхибүүтэй айл бүлэ суг С.-Ж. Ж.-Б. Ринчинов Мария Гомбоевнатай хонишод нүхэдтөө хандажа, «Түлтнай түрэсэтэй байг, өөөлэн алтантнай зөөбэри арьбан байг» гэжэ үреэбэ.

Буряадай оперо болон баледэй театрай дуушан, Буряад Республикын габьята артистка Галина Маланова буряад, ород композиторнуудай дуунуудые гуйсадхэхдөө, таатайхан тайлбаринуудые хажуугаарнь үгэнэ. Ивалгын аймагай «Ошор-Булаг» гэһэн бага предприятиин хонишон Василий Ильич, Людмила Кирилловна Хайдуковтан Евгений, Олег хүбүүдтэеэ зугаадахи жэлээ хүдэлнэбди гэжэ удаань хөөржэ үгэбэ.

Залуу хонишод Степан, Валентина Цыбикжаповтан нимэ уулзалгада түрүүшынхеэ урригаа худа, урагуудтэй ... хойбди. Үхибүүдэй ... һаа дэгдэжэ хуу гарг... дүүгүр ажаһуудаг гурб... ходол орон-ерэн дуулаа... һалжа байдаг.

Ажалнайшье амаргүй... шанхи нютагуудта адл... нидоо хашаа хорёо соогоо ... луулаад байха бөөшэ... уһан соо хэрэл ябуулаа... Хада, уулын хабшалда ... сүүхэн. Энээнэй ураа ... нүүдтэ 100 эхэ хонин бу... 110—115 хурьга ходо а... һэмди, мүнөө жэл лэ 100... 100-е абаабди.

Хонин ажал ашагаа а... нооһоной, мяханай сэ... хлмда. Тоод яахаб, һаһан... най хэрэг нарбаа сайтар... тэ. Унтаршагүй галтай, ... шагүй сэргэтэй, элүүр м... ябаал даа,—гэжэ гэрэй ... үреэгээд, хирбэгэр ... эмирээд, абаһаар ... шагүй онсо аялгатай ... дэлүүлшэбэл даа.

Мария Доржиевна энэ ... хан удэшэ эмхидхэгшэдэ ... лэ балрые хүргэнэ. «Хүн ... шэрэтэй столдотной ... лүүлээб гэжэ мордохоло... гэһэн арадай дуу уляа... ба.

Улхатай хурса ... уудалан бэдэржэ зобо... сэдьхэлэйнгээ уянние ... дэлгээжэ ядадаггүй — ... мэл зон юм байна—Б... дай хонишод.

Буса ондоо саг ерэ, ... саһаа гарахаяа болёоб... һэн гомдолто мэдэрэлэ ... үдэр сэлмээжэ, хоорондоо ... лархан, хошон зугаа ... бэ. Хонин ажалнай хол... то байдалһаа дутыи ... дэ гараха бэлэ гэлдэг, ... найдалтайгаар эн... тараһаниинь эли бай...

Г. ТУРТУЕВА.

Политическэ байдалда хабаадаха гү?

МОСКВА. Нобелиин шангай лауреат Александр Солженицынэй политическэ ерээдүй тухай Россин мэдэжэ политигууд янза бүриин һанал бодолоо хэлэһэн байна. Александр Исаевичай Советскэ Союзай вождьнорто бэшэһэн бэшэгые Андрей Дмитриевич «ехэ голхоронгор ба сэдьхэлэй хүдэлгэн» уншаа һэн гээд академик Сахаровай ханинүхэр Елена Боннэр һануулна. Тэрээндэ харюу болгон, «Советскэ Союзай вождьнорто бэшэһэн бэшэг тухай Александр Солженицынэй һанамжанууд» гэһэн харюу тэрэ бэшэһэн байна. Александр Исаевичай Росси тухай теоретическэ шэглэлтэйгээр бэшэһые ойлгожо, ураи зохёолшын хүдэлмэрнин зарим хубине «аюултай» гэжэ Сахаров тоолоһон байгаа. Юуб гэхэдэ, бодото дээрээ политика бэелүүлжэ байһан хүнүүд һураггүй шэрүүн ба аюултай байдаг хэ юм.

Парламентын «Выбор России» бүлэглэлэй хүтэлбэрилэгшэ Егор Гайдар Александр Исаевич Солженицынэй ураи зохёолдо болон тэрэнэй граждан хараа шугамда хүндэтэйгөөр хандадаг байһаная мэдүүлээ. Гэбэшье «тэрэ Россида ямар хараа шугамтай ажал ябуулхаб, политическэ хэрэгүүдтэ хабаадахаар бэлэн байх гү гэжэ мүнөө дээрээ би таамаглахаяа һанаагүйб» гээд тэрэ тэмдэглэнэ.

Харин Александр Рупкой нигэжэ хэлэһэн байна: «Россида һара шахуу байһан хойноо Александр Исаевич хараа шугамаа оороо тодорхойлхэ байха гэжэ һанаанаб. Тиин мин лэ хэлэгдэдэг гол ёһонуудые бэшэ, харин агууехэ гүрэнэй гол ёһонуудые тэрэ баримталжа, амгалан байдалай, хүнэй эрхэ сүлөөгэй ба эрхэнүүдэй түлөө оролдохо гээд һанагдана. Шиндхэгдээгүй бүхы шухала асуудалнуудлар хубаалдахын, тэрэнэй хараа шугамые мэдэжэ абахын, мүнөө Россида юун болоно байнаб гэжэ һанагдагыень тайлбарилхын тула тэрээнтэй уулзаха дуратайб».

«Эхэ орондоо бусажа ерэхэ гээшэ хоёдоо сэдьхэл хүдэлгэмэ байдаг. Гадуур үндэр нанатай болоод байхада, энэмнай бүри ехэ удхатай» гэжэ Геннадий Зюганов хэлэнэ. Харин Президентын тушаал тухай хэлэхэ болоо һаа, мүнөө орон доторнай энэмнай хүн бүхэнэй һайшаамаар тушаал бэшэ. «Юрэдоот мүнөө үеын эрилтээр залуу, бэе һайтай, эдэбхи ехэтэй, Росси дотор боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые һаһин ойлгохо хүн Президент байха ёһотой,— гэжэ Россин Компартинуудай нэгэнэй хүтэлбэрилэгшэ тоолоно. — Солженицын Россида удаан саг соо байгаагүй, тиин орон дотороо ябажа хараад, бүхы байдалыемнай ойлгохо байха. Мүнөө олохон зон Президент болохо дурагүй болоо ёһотой».

(ИТАР—ТАСС).

ӨӨҺӘДӨӨ ТОДОРХОЙЛХО ЁҺОТОЙ

Россин бүридэлдэ ородог республикануудай болон нютагууд бэеэ дээнги байдал дуратай хэмжээгээрээ хэрэглэхэ аргатай гэжэ 1991 ондо хэлэһэн үгэнүүдһээ Борис Ельцин арсанагүй. Россин Федерацийн Президент Набережные Челны ерээд байхадаа, самолёдой дэргэдэ эн тухай дахиад һанажа, «Эдэ үгэнүүдэймни түлөө намайе нилээдгүй «шүүмжлээ һэн, гэбэшье бүгэдыень тэсэжэ, зүб байһанаа харуулааб» гэжэ хэлэбэ.

Хэлэһэнээ гэршэлхын тула Борис Ельцин Татарстанние жэшээ болгон дурдаба. «Республика хүшэ хүрэхэ хэмжээгээрээ этигэмжэ түлөөлэлгээ даажа, абаа, харин бусадыень засаган федеральна зургаануудта үгөө» гээд тэрэ тэмдэглэнэ.

Мүнөө эгээн шухалань гэхэдэ, хэлсээгээ бэелүүлхэ хэрэгтэй гээд Россин Президент хэлэнэ. Гэбэшье Татарстан хэлсээндэ хэлэгдэһэнһээ 4—5 дахин бага налог федеральна бюджедтэ оруулна. Харин Россин хэлсээ бэелүүлхэ арга түхэлнүүдые тодорхойлхо ажалханагүй.

Борис Ельцин Татарстанай хубилалтануудай ... таниилсаха ажалда ... КАМАЗ-һаа эхилэн ... Юугээр туһалжа болоо... түймэртэ ороһон завод... үзөө. Тинхэдэ КамАЗ-да ... һаламжа үгэхэ туһай ... харин акционернэ эн ... гэмдэ коммерческэ бури... нүүдэй ба харинн фирмнуу... дэй талаһаа мүнөөн ... лаб найдуулга туһай ... доон болохо гээд Сер... Шахрай тэмдэглэһэн ба...

ЗУУН ЖЭЛЭЙ ХОНХО ЖЭНГИРЭЭ

...хааминай аймагай Михайловкын дунда һургуулиин ойн баярһаа тэмдэглэлнүүд

ЭЖЫНГЭЭ АРЮУН ДУРАСХААЛДА

— Минии хүбүүн ...абайдалда ямар ...б гээд бодохо... ...р тухайгаа нэн ...хадагбди. Энэ ...ан-Удын СПТУ-... Н. Жарковатай ...м. Светлана Ни... ...аба эжы хоёр ...да 1936 онноо ...

— Эжытнай түүнээ шараайгаараа ямар һэм?

— Һаруул шарайтай, композитор Пахмутовада юугээ...рэшьсөө адлишуу, хүдэлсэтэй шуларгы, энеэдэтэй шогтой, зугаа гээшэнь салгидажа байдаг—нимэл эхэнэр һэм.

Нимэл хадаа эхин классуудай багша нютагай, һургуулиин нинтын ажабайдалда эдэбхитэй һэн бээ. Нуралсалхүмүүжүүлгын эгээл хүндые бэедээ даажа абаһан Басеа Степановна Поповатай, Клавдия Кирилловна Фалилееватай нэгэ эб хараа бодолгойгоор хүдэлдэг бэлэй. Николай Семёнович хүгжэмэн, уран зураг...эшээлнүүдые үнгэргэдэг, баяан дээрэ хэнһээшье үлүүгээр наададаг байгаа.

— Михайловкада ганцал манайда велосипед бии һэн. Түрэлхидни хоюулан залуунууд, сэбэрнүүд — велосипедтээ һундалдаад, Зэдын эрьедэ ошожо амарха дуратай бэлэй. Теэд жаргал гээшэ хизаргүй байдаггүй. Эсэгэм нарай мининнгээ дуулыем таалаад дэ мордоһоор бусаагүй, —гээд, Светлана Николаевна нюдэнэйнгоо нулимса эжэлүүдгүй аршаад абана.

Дайнһаа бусаагүй багша—Н. С. Жаркой Смоленск шадар хүдөөлэгдэнэн гэжэ мэдэхэдээ, михайловкаархин үрхэтэ айлаараа оролсожо, мүнгэ суглуулһан, Прасковья Дмитриевнае холын замда үдэшэнэн юм.

Жодоо модоор хэгдэһэн томо гэгшын венок абаашаһан, харгыдань ушарһан зон хүндэлжэ, ходоо нуурн сүлөөлжэ ябаһан юм ха. 3 метр үндэр хүшөө дээрэ танкист үбгэнэйнь нэрэ обогой түрүүлэн өшэөтэй байхыень хараад, ...наг нүхэртээ үнэхөөр ушарһан мэтэ харасала манатуулан зогсоо һэн.

— Эжым сагаан сэдьхэлтэй һэн. Үүдээ огто суургададаггүй байгаа. «Хүнүүдтэ этигэдэг гансал хүн һургуулидамнай бии» гэжэ Васса Степановна эжы тухайм хэлдэг байһан юм. Газаамнай морн уяатай байха гү, али машина вогсохо. ...он-гарһан зон самоварай дэргэдэ олоороо обоордог һэн.

Наһанһаа нүгшэхөөр урид Амалат шадар буряад хүүр дээрэ намайе хүдөөлүүлэйрэйт гэжэ захяа һэн. Даннай үедэ буряадуул лэ манда тvһалһан, тэдхэлсэнэн юм. Үлэгшэнэй хүн, мүнөө Россин Федерацийн һургуулийн габьяата багша Цыпе Санжиевна Очирова бишыхандам дэртээ абаашажа байлгадаг, хоолуулдаг бэлэй.

Мүнөө уулзалгадашье ерэхэдэм, суг һурһан Серёжа Тогмитов нүхэрни хүбүүем байгаа, эхэнь—буряад Елена Васильевна Талханова 104 наһа наһалтараа ажаһуулһан.

— Эсэгымни түлөө шарайда буряад угайнь шэнжэ угаа эли һэн. Нюдэнийнь үйтан аад, зэртыд гэнэн, хаб хара үнэтэй. Сэсэрхэн хүн байһан юм. Тусгаар нишэ тэгүүлжэ ерэһэн эжымни абаһаар лэ дурлашоо һэм гэжэ хөөрэдэг нэн,—гэжэ Светлана Николаевна дурсана.

— Эжытнай түлөө шарайгаараа ямар һэм?

— Һаруул шарайтай, композитор Пахмутовада юугээрэшьсөө адлишуу, хүдэлсэтэй шуларгы, энеэдэтэй шогтой, зугаа гээшэнь салгидажа байдаг—нимэл эхэнэр һэм.

Нимэл хадаа эхин классуудай багша нютагай, һургуулиин нинтын ажабайдалда эдэбхитэй һэн бээ. Нуралсалхүмүүжүүлгын эгээл хүндые бэедээ даажа абаһан Басеа Степановна Поповатай, Клавдия Кирилловна Фалилееватай нэгэ эб хараа бодолгойгоор хүдэлдэг бэлэй. Николай Семёнович хүгжэмэн, уран зураг...эшээлнүүдые үнгэргэдэг, баяан дээрэ хэнһээшье үлүүгээр наададаг байгаа.

— Михайловкада ганцал манайда велосипед бии һэн. Түрэлхидни хоюулан залуунууд, сэбэрнүүд — велосипедтээ һундалдаад, Зэдын эрьедэ ошожо амарха дуратай бэлэй. Теэд жаргал гээшэ хизаргүй байдаггүй. Эсэгэм нарай мининнгээ дуулыем таалаад дэ мордоһоор бусаагүй, —гээд, Светлана Николаевна нюдэнэйнгоо нулимса эжэлүүдгүй аршаад абана.

Дайнһаа бусаагүй багша—Н. С. Жаркой Смоленск шадар хүдөөлэгдэнэн гэжэ мэдэхэдээ, михайловкаархин үрхэтэ айлаараа оролсожо, мүнгэ суглуулһан, Прасковья Дмитриевнае холын замда үдэшэнэн юм.

Жодоо модоор хэгдэһэн томо гэгшын венок абаашаһан, харгыдань ушарһан зон хүндэлжэ, ходоо нуурн сүлөөлжэ ябаһан юм ха. 3 метр үндэр хүшөө дээрэ танкист үбгэнэйнь нэрэ обогой түрүүлэн өшэөтэй байхыень хараад, ...наг нүхэртээ үнэхөөр ушарһан мэтэ харасала манатуулан зогсоо һэн.

— Эжым сагаан сэдьхэлтэй һэн. Үүдээ огто суургададаггүй байгаа. «Хүнүүдтэ этигэдэг гансал хүн һургуулидамнай бии» гэжэ Васса Степановна эжы тухайм хэлдэг байһан юм. Газаамнай морн уяатай байха гү, али машина вогсохо. ...он-гарһан зон самоварай дэргэдэ олоороо обоордог һэн.

Наһанһаа нүгшэхөөр урид Амалат шадар буряад хүүр дээрэ намайе хүдөөлүүлэйрэйт гэжэ захяа һэн. Даннай үедэ буряадуул лэ манда тvһалһан, тэдхэлсэнэн юм. Үлэгшэнэй хүн, мүнөө Россин Федерацийн һургуулиин габьяата багша Цыпе Санжиевна Очирова бишыхандам дэртээ абаашажа байлгадаг, хоолуулдаг бэлэй.

Мүнөө уулзалгадашье ерэхэдэм, суг һурһан Серёжа Тогмитов нүхэрни хүбүүем Цахир айлшалуулхаяа абаад яоашоо.

«Эхэ, эсэгым нэрые мүнхэлнэн һургуули, амар сайн» — гэнэгэр нишэ ерэзб. Эдэнэрэйм ...Дарима Тогмитовна Баншеева, Клавдия Лубсанова мүнөө өөнэдөө дуршэл ехэтэй багшанар, шуларгы шумуулһанууд, ехэл ...сааб.

Нэгэ хэды дуугай байһанай удаа Светлана Николаевна Үргэлжэлүүлнэ: «Түрэл һургуулидаа юугээр туналха аргитайонб гэжэ ходоод. «Ложкари» гэнэн ансамбль байгуулха гэжэ шиидээб. Хүгжэмтэ халбагануудые, домора бэлэг болгон асархаб. Хоморой энэ аялгын зэдэлшоо һаа, мүн өөрым бэшэнэн шуларгуудэй толилогдоо һаа, «Аба, эжымни, арюун дурасхаалдатнай» гээд, һанаандаа доро дохихоб.

«ИНИМЭЛ ХҮНҮҮД—НЮТАГАЙ ШАРАЙ»

Захааминай аймагай һуурин, нютагуудаар хойшо, урагшаа ...аһан зохеохы ажалтан — журналистнууд, уран зохёолшод, артистнууд —Ц. Ц. Найдановай гэрые тойрожо гарадаггүй юм. Улаахан шара сайгаараа, удхатай зохид хөөрөөгөөрөө гэрэй эзэн, мүн наһанайнь нүхэр—Ханда ахай үгтан асажа, хүхеэдэг, хүлгөөдэг заншалтай.

Һургуулиин ойн баярай ямараар үнгэржэ байһан тухай багшын ажалай ветерануд Ц. С. Очирова, К. В. Косможевская, Захаамин нютагһаа гарбалтай түүхын эрдэмэй кандидат Б. Ш. Доржиев, Найдановтанай басаган—О. Ц. Найданова һанамжаяа хубаалдана.

— Ямар наратай үдэр бэ—захилаар гэхээр, 1957 онд һургуулияа дүүргэгшэдэй эхилээд, хуу Сайба. Класс бүхэнһөө 10 наа үсөөн бэшэ хүн ерэ.

— Аргагүй ехэ ажал хэгдэг юм байна даа. Һургуулимнай саашанхи һалаарадда туһа болоо һаа, сэгнэшэгүй гээшэ.

Үнэхөөрөөшье, хабарай наранай жарган мандаһан энэ үдэр хуушанай багшанар өөнэдынгөө хубитые, эндэ һургуулияа дүүргэгшэд тоонто газартаяа холбоогоо дахиһаа элеэр мэдэрэх ха. Һургуулиин директор Н. С. Даниловагай баяр ёололой минтинг нээнэнэй удаа тусгаар эмолемэтэй туг үрэгдөө. Амаршалгын үгэнүүд зэдэлээ, һургуулида, ветерануудта үнэтэй сэнтэй бэлэг сэлгүүд барюулагдаа.

Онсолоой, хамтын-хубини Михайловка ажахы 1 миллион 500 мянган, сельпо—150 мянган, асфальто-бетонно завод—200 мянган, «Булаг» фирмэ—50 мянган, аймагай редакци—100 мянган, нютагай захиргаан—50 мянган түхэриг сарюулаа гээд тоолоо һаа, спонсорнууд үнөөшье олон юм. Үнгэтэ телевизор, харуулан, оймгуулгын эмлэлүүдэлэгүүд һуралуулида угаа хэрэгтэйл даа.

Тус һургуули дүүргэгд, нисэлэл хотодо ажалуудаг 185 хүнине нэгэ хүсэн болгожо, транспорт эмхидхэжэ асарһан Ц. Ц. Найданова улаан-Удынхандэ эзгүйнө ...нино, үнгэтэ дүрэ зураг...дтай альбом өгөлгөөв. Хубини фирмэ байгуулһан, сагай нудаһа оноошотойгоор барилһан Ольга Цыбикжаповна саашадашье нютагтаа нюуртай байха тухайгаа мэдүүлэв.

Республикын эгэл хуушанай һургуулида Эрдэм һуралсалай министерство автобус балгалгэ гэд онсолоё.

...Сайлалгын дүхэриг...тэ нуһан Ц. С. Очирова гэрэй ...эн тухай ингэжэ хэлэв:

— Үрилгаар айлда орохо...дөө, һаймһарна гэжэ бү на...тэй һэн. Үүдээ огто суургададаггүй байгаа. «Хүнүүдтэ этигэдэг гансал хүн һургуулидамнай бии» гэжэ Васса Степановна эжы тухайм хэлдэг байһан юм. Газаамнай морн уяатай байха гү, али машина вогсохо. ...он-гарһан зон самоварай дэргэдэ олоороо обоордог һэн.

Наһанһаа нүгшэхөөр урид Амалат шадар буряад хүүр дээрэ намайе хүдөөлүүлэйрэйт гэжэ захяа һэн. Даннай үедэ буряадуул лэ манда тvһалһан, тэдхэлсэнэн юм. Үлэгшэнэй хүн, мүнөө Россин Федерацийн һургуулиин габьяата багша Цыпе Санжиевна Очирова бишыхандам дэртээ абаашажа байлгадаг, хоолуулдаг бэлэй.

Мүнөө уулзалгадашье ерэхэдэм, суг һурһан Серёжа Тогмитов нүхэрни хүбүүем

...ааминай аймагай Михайловкын дунда һургуулиин ойн баярһаа тэмдэглэлнүүд

ЭЖЫНГЭЭ АРЮУН ДУРАСХААЛДА

— Минии хүбүүн ...абайдалда ямар ...б гээд бодохо... ...р тухайгаа нэн ...хадагбди. Энэ ...ан-Удын СПТУ-... Н. Жарковатай ...м. Светлана Ни... ...аба эжы хоёр ...да 1936 онноо ...

— Эжытнай түлөө шарайгаараа ямар һэм?

— Һаруул шарайтай, композитор Пахмутовада юугээрэшьсөө адлишуу, хүдэлсэтэй шуларгы, энеэдэтэй шогтой, зугаа гээшэнь салгидажа байдаг—нимэл эхэнэр һэм.

Нимэл хадаа эхин классуудай багша нютагай, һургуулиин нинтын ажабайдалда эдэбхитэй һэн бээ. Нуралсалхүмүүжүүлгын эгээл хүндые бэедээ даажа абаһан Басеа Степановна Поповатай, Клавдия Кирилловна Фалилееватай нэгэ эб хараа бодолгойгоор хүдэлдэг бэлэй. Николай Семёнович хүгжэмэн, уран зураг...эшээлнүүдые үнгэргэдэг, баяан дээрэ хэнһээшье үлүүгээр наададаг байгаа.

— Михайловкада ганцал манайда велосипед бии һэн. Түрэлхидни хоюулан залуунууд, сэбэрнүүд — велосипедтээ һундалдаад, Зэдын эрьедэ ошожо амарха дуратай бэлэй. Теэд жаргал гээшэ хизаргүй байдаггүй. Эсэгэм нарай мининнгээ дуулыем таалаад дэ мордоһоор бусаагүй, —гээд, Светлана Николаевна нюдэнэйнгоо нулимса эжэлүүдгүй аршаад абана.

Дайнһаа бусаагүй багша—Н. С. Жаркой Смоленск шадар хүдөөлэгдэнэн гэжэ мэдэхэдээ, михайловкаархин үрхэтэ айлаараа оролсожо, мүнгэ суглуулһан, Прасковья Дмитриевнае холын замда үдэшэнэн юм.

Жодоо модоор хэгдэһэн томо гэгшын венок абаашаһан, харгыдань ушарһан зон хүндэлжэ, ходоо нуурн сүлөөлжэ ябаһан юм ха. 3 метр үндэр хүшөө дээрэ танкист үбгэнэйнь нэрэ обогой түрүүлэн өшэөтэй байхыень хараад, ...наг нүхэртээ үнэхөөр ушарһан мэтэ харасала манатуулан зогсоо һэн.

— Эжым сагаан сэдьхэлтэй һэн. Үүдээ огто суургададаггүй байгаа. «Хүнүүдтэ этигэдэг гансал хүн һургуулидамнай бии» гэжэ Васса Степановна эжы тухайм хэлдэг байһан юм. Газаамнай морн уяатай байха гү, али машина вогсохо. ...он-гарһан зон самоварай дэргэдэ олоороо обоордог һэн.

Наһанһаа нүгшэхөөр урид Амалат шадар буряад хүүр дээрэ намайе хүдөөлүүлэйрэйт гэжэ захяа һэн. Даннай үедэ буряадуул лэ манда тvһалһан, тэдхэлсэнэн юм. Үлэгшэнэй хүн, мүнөө Россин Федерацийн һургуулиин габьяата багша Цыпе Санжиевна Очирова бишыхандам дэртээ абаашажа байлгадаг, хоолуулдаг бэлэй.

Мүнөө уулзалгадашье ерэхэдэм, суг һурһан Серёжа Тогмитов нүхэрни хүбүүем Цахир айлшалуулхаяа абаад яоашоо.

«Эхэ, эсэгым нэрые мүнхэлнэн һургуули, амар сайн» — гэнэгэр нишэ ерэзб. Эдэнэрэйм ...Дарима Тогмитовна Баншеева, Клавдия Лубсанова мүнөө өөнэдөө дуршэл ехэтэй багшанар, шуларгы шумуулһанууд, ехэл ...сааб.

Нэгэ хэды дуугай байһанай удаа Светлана Николаевна Үргэлжэлүүлнэ: «Түрэл һургуулидаа юугээр туналха аргитайонб гэжэ ходоод. «Ложкари» гэнэн ансамбль байгуулха гэжэ шиидээб. Хүгжэмтэ халбагануудые, домора бэлэг болгон асархаб. Хоморой энэ аялгын зэдэлшоо һаа, мүн өөрым бэшэнэн шуларгуудэй толилогдоо һаа, «Аба, эжымни, арюун дурасхаалдатнай» гээд, һанаандаа доро дохихоб.

«ИНИМЭЛ ХҮНҮҮД—НЮТАГАЙ ШАРАЙ»

Захааминай аймагай һуурин, нютагуудаар хойшо, урагшаа ...аһан зохеохы ажалтан — журналистнууд, уран зохёолшод, артистнууд —Ц. Ц. Найдановай гэрые тойрожо гарадаггүй юм. Улаахан шара сайгаараа, удхатай зохид хөөрөөгөөрөө гэрэй эзэн, мүн наһанайнь нүхэр—Ханда ахай үгтан асажа, хүхеэдэг, хүлгөөдэг заншалтай.

Һургуулиин ойн баярай ямараар үнгэржэ байһан тухай багшын ажалай ветерануд Ц. С. Очирова, К. В. Косможевская, Захаамин нютагһаа гарбалтай түүхын эрдэмэй кандидат Б. Ш. Доржиев, Найдановтанай басаган—О. Ц. Найданова һанамжаяа хубаалдана.

— Ямар наратай үдэр бэ—захилаар гэхээр, 1957 онд һургуулияа дүүргэгшэдэй эхилээд, хуу Сайба. Класс бүхэнһөө 10 наа үсөөн бэшэ хүн ерэ.

— Аргагүй ехэ ажал хэгдэг юм байна даа. Һургуулимнай саашанхи һалаарадда туһа болоо һаа, сэгнэшэгүй гээшэ.

Үнэхөөрөөшье, хабарай наранай жарган мандаһан энэ үдэр хуушанай багшанар өөнэдынгөө хубитые, эндэ һургуулияа дүүргэгшэд тоонто газартаяа холбоогоо дахиһаа элеэр мэдэрэх ха. Һургуулиин директор Н. С. Даниловагай баяр ёололой минтинг нээнэнэй удаа тусгаар эмолемэтэй туг үрэгдөө. Амаршалгын үгэнүүд зэдэлээ, һургуулида, ветерануудта үнэтэй сэнтэй бэлэг сэлгүүд барюулагдаа.

Онсолоой, хамтын-хубини Михайловка ажахы 1 миллион 500 мянган, сельпо—150 мянган, асфальто-бетонно завод—200 мянган, «Булаг» фирмэ—50 мянган, аймагай редакци—100 мянган, нютагай захиргаан—50 мянган түхэриг сарюулаа гээд тоолоо һаа, спонсорнууд үнөөшье олон юм. Үнгэтэ телевизор, харуулан, оймгуулгын эмлэлүүдэлэгүүд һуралуулида угаа хэрэгтэйл даа.

Тус һургуули дүүргэгд, нисэлэл хотодо ажалуудаг 185 хүнине нэгэ хүсэн болгожо, транспорт эмхидхэжэ асарһан Ц. Ц. Найданова улаан-Удынхандэ эзгүйнө ...нино, үнгэтэ дүрэ зураг...дтай альбом өгөлгөөв. Хубини фирмэ байгуулһан, сагай нудаһа оноошотойгоор барилһан Ольга Цыбикжаповна саашадашье нютагтаа нюуртай байха тухайгаа мэдүүлэв.

Республикын эгэл хуушанай һургуулида Эрдэм һуралсалай министерство автобус балгалгэ гэд онсолоё.

...Сайлалгын дүхэриг...тэ нуһан Ц. С. Очирова гэрэй ...эн тухай ингэжэ хэлэв:

— Үрилгаар айлда орохо...дөө, һаймһарна гэжэ бү на...т

ҮХИН ТАЙШАА, ТЭРЭНЭЙ УГ УДАМУУД

(Цонгоолнуудай түүхэһээ)

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь майн 31-нэй дугаарта).

...Үхин найман хүбүүдтэй, долоониинь һамгатай, үхибүүдтэй һэн. Нэгэниинь һамгагүй, лама болоһон байгаа. Домогой ёһоор, тэдэнэр (Үхинтэн) 300 жэлэй саана Монголһоо ерэһэн юм... Манайхни (Үхинтэн) урда зүгһөо ерээ һэн. Юундэ срээб? Нэгэ хүн гансал басагатай һэн ха. Харин тэрэ үсыи заншалаар эсэгынь ноён байбал, орондонь хүбүүниинь ородог байгаа. Монголдо хүн зон хоёр можо болоҳо, хахарһан байна. Нэгэ можонь—Үхинэй тала баригшад (тэрэ хадамда ошоогүй басаганһаа түрэһэн юм). Нүгоо можонь Үхиниие, ондоо уг яһанай хадань, ноён болгохо дурагүй байба. Суглаа татаба. Үхиндэ эсэргүүсэгшэд тэрэниие һунгаха дурагүй. Бүри алажаохха. даашье торохогүй хаш. Суглаанай үедэ Үхинэй араав нүхэрынь һууһан аад, хутагын эшэ дээрэ юуб дда хэлэлһэн байна. Үхин тэрэ хутагыень абаад: «Мүнөөдэр томо сагаан эрье алахл һанатай»,—гэжэ үншаба. Үхин хойгуур һууһан байгаа. Тэрэ хутагыень хуйһаачь гаргаад, хюмһаяа тайража байха зуураа эшэ дээрэль нүхэрэйнгоо хэлэлһыень ушажа захалба. Харша талынхид: «Инмэ ехэ суглаанай үедэ юундэ хюмһаяа тайража һуунаш?»—гэжэ зэмэлбэ. «Хүнүүд тухай һайн гэжэ һанахадаа, һахалаа абадаг, муу гэжэ һанахадаа, хюмһаяа абадаг»,—гэжэ харюусаһан бэсэрээ газаашаа гүйжэ гараад, мориндоо мордожо, иншэ (Росси—Ц. Б.) ерэшоо һэн. Тэрэ үедэ Монголдо отог яһануудай хоорондо хёмороопой боложо байһые энэ баримта гэршэлнэ. Үсэд хатуу тулалдаанай эсэстэ һуунь богоолшологдоод, нүгөедүүльнь баяжадаг байгаа.

160—180 хүүгүдые, сол түлэб түрөлхидөө, нютагаа дүтын зониие дахуулаад, Үхин зайсан Мэнэнгын талаар (мүнөөнэй Зүүн Монголой Хэнтэй аймаг) баруун-хойшоо гаража, Байгалай үмэнэхи нютаг ерэһэн гэжэ академик Ринчен өөрынгөө дүү хүбүүндэ бэшэһэн бэшэг соогоо гэршэлнэ. Домогой ёһоор, Үхин нүхэдтэсэ хамта ой модотой газарта хуйтэн булагай дэргэдэ тогтоһон байна. Тэрэнь мүнөөнэй Бэшүүрэй аймагай Охин-Булаг (Үхин—монголоор охин) болоно.

Залуу эрдэмтэ Д. Д. Нимаев «Буряадуудай уг гарбалай асуудалнууд» («Проблемы этногенеза бурят») гэһэн хүдэлмэри соогоо дээрэ хэлэгдэһэн бүлэгүүдһээ тон түрүүн, 1630 ондо, Монголой Сэсэн-хаанай аймагһаа гараһан сартуулнууд эндэ бии болоо гэжэ баримтална. Атаганууд хоёр ондоо бүлэг боложо, 1631 болон 1720 онуудта Монголой Сайн-Ноёной аймагһаа гаража ерээ. Хатагин отогойхид, атагануудтал адли, Сайн-Ноёной аймагһаа 1670, 1720 онуудта гаража ерэһэн түүхэтэй. Атаган, хатагинтанай монгол гарбалынь һэжэглэмээр бэшэ һаа, сартуулнууд, тухайлхада, Чингис хаанай үүсхэһэн дайнуудай үедэ баряанда абтаһан аад, Монгол худар туулгагдаһан туркмен сартнуудтай гарбалаараа холбоотой гэжэ Ц. Б. Цыдендамбаевай мэдээнүүдтэ үндэһэлэн, Д. Д. Нимаев баримтална.

Табангууд түрүүтэй, монгол гарбалтай элдэб бүлэгүүдэй буряадуудай бүридэлдэ орохоо түүхыень тобшолбол, нимэ байха. Оло дахин мүргэлдэжэ, тулалдаһанай һүүлээр 1688 ондо табангууд ородуудта сохюулаад, табангуудай 1200 үрхэ айл ородой эрхэ мэдэлдэ орохоо байна. Табангуудай бүридэлдэ Ц. Б. Цыдендамбаев цонгоолнуудыг, сартуулнууд атагануудыг, хатагинуудыг болон бусад отогуудыг ородог гэжэ тодорхойлоод, «гол түлэб эдэ отог яһануудтэ сагта табангуудые бүридүүлдэг», тэдэнэр лэ XVII зуунай 40-өөд онуудта Байгалай үмэнэхи хизаартэ ородуудтай түрүүшнхеэ уулзаһан байгаа гэһэн тухайламжа дурадхана.

Би өөрөө наймангуудыг угсаатанай цонгоол отогһоо гарбалтай хүмби. Мүнөөнэй захиргаанай хубаарилаар цонгоолнууд манай республикын Хяагтын, Бэшүүрэй, Сэлэнгын аймагуудта ажаһуудаг. Захиргаанай цонгоол отогто урдань Байгалай хойноишье буряадуудыг ородог һэн. Захиргаанай цонгоол отогой эхи табигша гэжэ Үхин зайсан тоологдоно. Тэрэ 1680 ондо «табангуудай бусад сайдуудтай хамта воевода Ф. А. Головинтой баталһан хэлсээнэй ёһоор, ород гүрэнэй эрхэ мэдэлдэ орохоо тухай тангариг үгэһэн байна» гэжэ Пучковскийн ном соо хэлэгдэнэ.

Цонгоолнууд табангуудай тоодо ородог байһан юм. Үхин зайсан табангууд отогойнгоо таншаа Дзяб Эрдынидэ мэдэлтэй һэн. 1691 ондо табангууд, харин 1695 ондо Үхин зайсан зонтоёо хамта Монгол худар ябашаһан байгаа. Тэрэл 1695 ондо Үхин зайсан Россин гүрэнэй (Сэлэнгын острогой албан зуураанай) мэдэлдэ 160—180 дахуул хүнүүдтэй ондо ондоо отогуудай түлөөлэгшэдтэй хамта бусажа ерэһэн байна. Харин Үхин зайсанай Монголдо абаашаад орхиһон табангууд Байгалай үмэнэхи нютагта 1719—1722 онуудта хоёрдохёо бусаад, табангуудай нэгэдэхи, хоёрдохи, гурбадахи отогуудые байгуулаа һэн.

Эдэ мэдээнүүдые би Б. Р. Чимитовэй бэшэһэн «Этнографические заметки о старом быте цонголов Бурятии» гэһэн статья сооһоо абааб. Б. Р. Чимитов 1892 ондо Хяагтын аймагай Ехэ-Нюга һуурында түрэһэн, цонгоол отогой, Хамнигадай шүүлингын удам байһан юм. Дурсагдаша статьянь хэблэгдэхээр Буряадай эрдэмэй түбэй эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ К. М. Герасимовада 1976 ондо үгтэһэн байна. Энэ зохёолоо Б. Р. Чимитов архивай мэдээнүүдые, эрдэмтэдэй шэнжэлгэнүүдые хэрэглэжэ бэшээ һэн. Гэхэ зуура цонгоолнууд тухай авторай дурадхаһан зарим мэдээнүүд эрдэм-шэнжэлгын ямаршье номууд соо олдохогүй.

Ойралай Галдан-Бошогто хаанай буһалгааниһаа уламжалан, монгол, буряад элдэб обог угсаатанай хоорондохи хёмороо зүришэлдөөнэй, нишэтнишээ һүндэлөөнэй эрхэ байдалда Үхин зайсанайшье политическэ зиндаа зэргэнь хубилжа, табангуудай сайд цонгоолнуудай отогой ударидагша болоһон байна. Цонгоолнуудшье табангууд сооһоо илгаржа, бэеэ даанхай отог болоо һэн.

ҮХИН-ХОНТОГОРОЙ найман хүбүүд гэбэл:

1. **Лама Лубсан-Сосой.**
2. Шара-Далай.
3. Шаахаанай.
4. Заб-Бүдүүн.
5. Тархай.
6. Даагач.
7. Унагач.
8. Буни.

1-дэхи үе—Үхин-Хонтогор гү, али Үхин-Найман. 1708 ондо Үхин зайсан Оросын Сагаан хаанай Үндэр Зарлигаар гүрэнэй салин—жэлдээ 20 түхэриг абадаг түрүүшын буряад тайшаагаар томилогдожо, уг залган дамжуулагдадаг **«Дархан баатар тайшаа Үхин»** гэһэн нэрэ соло тэрээндэ хайрлагдаһан байна. Ямар габьлагай түлөө инмэ хайрада хүртөө юм гэбэл, Үхин-Найман отогойнгоо зониие элсүүлэн, ород хасагуудай тогтооһон острогуудтай хаарилсажа, Россин хилые харууһалдаг байгаа ха юм.

«Сэлэнгые зубшан нүүдэг алба татабарита монгол, буряад хүнүүдые» мэдэлдээ байлгаха гэжэ 1708 оной мартын 11-нэй Зарлигаар Үхин тайшаада даалгагдаһаншье һаа, тэрэ гол түлэб цонгоолнуудай захиргаанай отогой хэмжээн соо зонхилдог һэн ха. Сэлэнгэ шадарай албан зургаанда хабаадуулан, алба татабариин талаар 1735 ондо зохёогдоһон нэгэ данса соо сэлэнгын 17 отог нэрлэгдэнхэй. Тэдээн сооһоо цонгоол, сартуул, атаган, хатагин отогуудые—тайшаанар, бусадыень—шүүлингэ, зайсануудтолгойлдог байгаа.

2-дохи үе—лама Лубсан-Сосой. Абынгаа нүгшэһэнэй һүүлээр 1723 ондо тайшаа солыень халан абаһан юм. Лубсан-Сосой лама эсэгынгээ бүри мэндэ байһан сагһаа граф Савва Рагузинскийн хүтэлбэри доро Росси Хитад хоёрой хоорондохи хилые тодорхойлгодо эдэбхитэйгээр хабаадаһан намтартай. Тэрэ үхэр буугаар, мүн Харлан нютагта 4 тосхоноо бүридэһэн газарай тусхай талмайдаачаар шагнагдаһан гэжэ гэршэлдэг мэдээнүүд бии. Гэр байрыень тойроод шэрэм хорёо баригдаһан, энэсэн тухай хаанай 1711 ондо гарганаһан үндэр Зарлиг байха.

Лубсан-Сосойн наһа барааһанай һүүлээр тэрэнэй дүү Унагач тэрэл урид үгтэһэн эрхээе эдлэжэ, 1747 ондо тайшаа болоо бэлэй.

Унагачын удаа Зодбо, тингээд Буни Цаганов тайшаагай соло уг залган абаад, 1772 ондо наһа барааһан юм.

Буни Цагановай удаа тайшаагай тушаал зэргые Цыдыпыл Буниев даажа абаха ёһотой байһан аад, наһаяа хүсэтэрнь Лубсан-Сосойн аша—Дугар Зобун тушаалыень дүүргээ юм. Тэрэнэй 1786 ондо наһа барааһанай һүүлээр 1793 ондо наһаяа хүсэхэдөө Цыдыпыл Буниев тайшаа болоо һэн. Тэрэ «коллежский регистратор» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байгаа. 1811 ондо Цыдыпыл Буниевай наһа барааһанай һүүлээр 1835 он хүрэтэр Бадма Цыдыпылов тайшаа байһан түүхэтэй. Тэрэнэй нүгшэһэнэй һүүлээр цонгоол отогой тайшаагай нэрэ солые хэнэй халажа абаһаниинь мэдэгдэнэгүй. Захиргаанай талаар магад хубилалта болоһон байгаа юм гү, юрэдөөл, энээн тухай гэршэлһэн ямаршье баримта үгы.

Үхинтэнэй мүн лэ хоёрдохи үеын болодог Үхин-Хонтогорой хоёрдохи хүбүүн Шара-Далай Ехэ-Нюгын доодо заха—Оёорто аһан байһан аад, дутынгоо айлнуудтай хамта Баруун-Дэбэ гэжэ үндэршэг ташалан газарта зоолгоо. Тэрэ байтараа, 1790—1800 онуудаар, тэдэнэр Номоохон-Арал гэһэн үзэсхэлэн гоё аад, багахан арал дээрэ ерэжэ тогтоо һэн.

Номоохон-Арал Ехэ-Нюгын доодо захаар оршодог юм. Энэ арал дээрэ хүнүүд имагтал намар орой болоод үбэлэй сагта байгаад, хабар майн хуушаар зуһаландаа нүүдэг бэлэй. Бусад олон аралнуудай дунда Номоохон-Арал үзэсхэлэн гоёороо шалгаржа, и м а г т а л Цонгоол-Сагаан-Арал тэрээнһээ ехэ хэмжээтэй һэн. Табангууд-Сагаан-Арал хэмжээгээрээ гурбадахи, удаань Бага-Арал, Түхэриг, Моностой гэхэ мэтэнүүд һубаридаг байгаа.

Эдэ бүхы аралнууд дээрэ мойһон, нохойн хоншоор, үлир, үхэр нюдэн, эм домтой элдэбын ургамалнууд, һайхан хангалтай сэсэгүүд тон элбэгээр ургадаг, сабшалангуудынь баян ногоотой, хабартаа, мүн намар орой болотор бэлшээринүүдэнь эбэртэ бодо мал, адуун садатараа ногоо зулгаадаг бэлэй.

Мүн лэ эндэ гүрөөһэн, шандаган, доргон мэтэй элдэб зэрлиг ангууд, гол горхонуудай уһанда бообор, ондатранууд амндардаг, бүри бодон гахайнуудшье хадаһаа буужа ерэдэг, хабартаа халуун оронһоо элдэб жэгүүртэдэй нинДэжэ ерэхэдэ, нугаһад, галуунууд, хун шубуудай ганналдахань, һойр, хүдүүнүүдэй, зундаа—хараасгайнууд, бусад шубуудай жэрьехэ, дуулахань соностодог һэн. Уһанай зарим шубууд эдэ аралнуудаймнай хүрэдэггүй нуур, горхонууд соо үбэлжэхэеэшье үлэдэг бэлэй. Сурхай, алгана, ялаагана, тула, хадари, гутаар гэхэ зэргын элдэб түрэлэй загаһанууд гол горхонуудай уһан соо нсалжа байдаг байгаа.

Б. ГАНЖУРОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.
(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

XVII жаранай модон хүхэ нохой жэл (1994-1995 он)

ЗУНАЙ ЭХИН ШАРАГШАН МОГОЙ ҺАРА

Буряад литэ	27	28	29	30	1	2	3
Европын литэ	6	7	8	9	10	11	12
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Лхагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Нарам воскр
Үнгэ Үдэр	харагшан гахай	хүхэ хулгана	хүхэгшэн үхэр	улаан бар	улаагшан туулай	шара луу	шарагш могой
Мэнгэ	2 хара	1сагаан	9улаан	8сагаан	7улаан	6сагаан	5шар
Һуудал	хии	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула

Гарагай 2-то буряад литээр 27 (июнийн 6). Зунай эхин һара 19-гүй байһан хадань 27-нийнь дабхасаба гэгэшэ. Харагшан гахай, 2 хара мэнгын, хиндэ һуудалтай үдэр. 1 эхэ зуура энэ даохасалан 27-мнай дашаниматай (үлэы хутагтай), угаа һайн үдэр баиха. Илангаяа буян үйлдэхэдэ, эм найруулхада, хэшэг даллага абхуулхада, юрэдөо, алибаа һайн хэрэг эрхилхэдэ, урагшатай баиха.

Гарагай 3-да буряад литээр 28 (июнийн 7). Хүхэ хулгана, 1 сагаан мэнгын, талда һуудалтай үдэр. Энэ үдэр хатуу үйлэнүүдые үйлэдэхэдэ, илангаяа найн гэдэг. Ямар бэ гэбэл, дайсаниие дараха, ада шүдхэрнүүдые һүнөөхэ, худалдаа наймаан, андалдаан гэхэ мэтын хэрэгүүд урагшатан байха. Мүн оваһа бурханда мүргэхэдэ, лусууд тахихада, аршаанаар угаахада, һаин. Гэбэшье эм найруулжа, замда гаража, бэрниие үдэшэжэ, нугшэгшын хэрэг үйлэдэжэ, дайсантаяа эблэржэ, үгэ нэгэдэжэ, үхибүү хүлдэ оруулжа, гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээжэ болохогүй.

Гарагай 4-дэ буряад литээр 29 (июнийн 8). Хүхэгшэн үхэр, 9 улаан мэнгын, шорондо һуудалтай үдэр. Энэ үдэр бараа үйлэдэхэдэ, хэшэг даллага абахада, түмэрэй, модоной дарха эрхилхэдэ, хутага, зэр зэбсэг дархалхада, һаин гэнэ. Зүүлөөр гэрэн һуурн табихада, наһа барагшые хүдөөлхэдэ, бэрниие буулгахада, муу байха.

Гарагай 5-да буряад литээр 30 (июнийн 9). Улаан бар, 8 сагаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Буян үйлэдэхэдэ, бурханда мүргэхэдэ, ном номноходо, соносоходо, сан табихада, эм найруулхада, замда гарахада, тараг бэрнхэдэ, хэшэг даллага абахада, абаһанаа бусаахада, һаин гэнэ. Энэ үдэр дүйсэн үдэр; элинсэгүүднан бурханда зула баридаг, масагладаг байгаа. Харин ияха шаража, тоһо хайлуулжа, элдэб хүншүү гаргажа, үхнөүү хүлдэ оруулжа, ондоо тээшэкэ эльгээжэ, түрэ хурим үйлэдэжэ болохогүй.

Гарагай 6-да буряад литээр шэнын 1 (июнийн 10). Энэ үдэр ЗУНАЙ ДУНДА САГААН МОРИН һара гараба гээшэ. Улаагшан туулай, 7 улаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Номой сахюусаниие тахихада, үргэл үргэхэдэ, эм найруулхада, хурим түрэ хэхэдэ, замда гарахада, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэдэ, худаг малгахада, модо һуулгахада, бурханда мүргэхэдэ, гүрэм уншуулхада, ехэ хүниие бараалхахада, Наранда, нараада мүргэхэдэ, һаин баиха гэнэ. Энэ үдэр мал үүсэлжэ, мяха шаража, тоһо хайлуулжа, үбшэ эхилэн аргалжа, нүүдэл хэжэ, худалдаа наймаа эрхилжэ, ном соносожо, наһа барагшын хэрэг үйлэдэжэ, болохогүй. Энэ үдэр үнэ абабал, наһаан богони болохо.

Гарагай 7-до буряад литээр шэнын 2 (июнийн 11). Шара луу, 6 сагаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Наһа утадхалгын, буян хэшэгэй хэрэг үйлэдэхэдэ, эд бараа, мал худалдажа абахада, худаг малтахада, тарха тарихада, бурхан арамнайлуулхада, үбшээ аргалуулхада, хуули тунхаглахада, бурханда мүргэхэдэ, хэшэг даллага абахада, нугэлөө наманшалхада, дайсаниие ба ада шүдхэр дарахада, музейдэ, дасан дуганда ороходо, лусуудта үргэл үргэхэдэ, хура бороо сарахада, бэрнин хэрэг үйлэдэхэдэ, һаин байха байна. Энэ үдэр онгосо гү, али һала дархажа, модон тээрмэ баржа, ханажа, тоөөжэ, наһа барагшые хүдөөлүүлжэ, хүниие зоөөожо, юумэ зарлажа, үзэн ядалга дэжэ болохогүй. Энэ хүнэй үнэ абаа һаа, хуунан болохо.

Гарагай 1-дэ буряад литээр шэнын 3 (июнийн 12). Шарагшан могой, 6 мэнгын, хада уулада нуган үдэр оваһье. Мүнөө найн ажалшад өөрөө хэшэгтэй), тон һайн байна. Нимэ үдэр алаһалэ хэрэг бүтэмжтэй, шатай байдаг гэжэ ажаһадаихай. Илангала сэргэ хануудые, мүргэл мүргэхэдэ, ондоошье зүйлнүүдые. Наанлуулхада, түрэ хурим хэдэ, таряа тарихада, нуграхада, эм найруулжа замда гарахада, һаем рихэдэ, мал үүсэлхэдэ, аргалхада, нүүдэл хэжэ бурхан тэнгэрэндэ үргэлжэлхэдэ, гэрэй һуурн тавда, ном оршуулхада, хэрэгээр ноён хүндэ хэхада, дасан дуган зажаа луулхада, арамнайлуулжа ном номноходо тон һайн байна. Энэ үдэр үнэ абаа һаа, мал үдэхэ.

РЕСПУБЛИКЫН ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭД ТУҺАЛХА ЁҺОТОЙ

Республикын физкультурна коллективүүдэй эдэбхитэдэй суглаан Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институтдай зал соо болоо. Тус суглаан дээрэ Буряад республикын Физкультура болон спортын гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В. Ч. Цыренжапов элидхэл хэжэ, сугларагшадай анхарал татаа.

Хэнэйшье мэдэһээр, орон дотор боложо байһан хоопон хубилалтануудай үедэ хаа хаанагүй мүнгэн дуталдажа, хубсаһа хунар, эдеэ хоол үнэтэй болоно. Тиимэнээ республикын спортсменүүд холо, ойрын мүрысөөнүүдтэ ошохо болоходоо, харгын түлөө түлэхэ, эдихэ хоол абаха мүнгэгүй, эндэ тэндэнээ бадаршалха баатай болоно.

— Мүн хамаг бүхы хэмжээ ябуулгануудые үнэргэгэ эмхидхэхэ болоходоо, хэн бидэнэртэ туһаламжа үзүүлнэ ааб гээд хаража һууха аргагүй, тэрэнэй хойноһоо засагай зургаануудта орожо, үбдэг дээрээ зогсохоһоо нааханнуур мүнгэ эрихэ баатай бологдоно,—гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ.

— Ядахадаа коммерсантнуудта, бага предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандажа, арай шамай гэхээр мүнгэ танга суглуулхаш. Тэрэгэн дэлхэйн чемпион Борис Будаевай шанда хүртэхын түлөө үнэргэргэдэһэн мүрысөөн тухай эндэ хэлэлтэй. Юу хэлэхэб, энэ наадан ялаа эмхи гуримтайгаар, һайнаар үнгэрөө. Зүгөөр нимэ хэмжээ, ябуулга үнгэргэхын тула хэды ехэ ябуулга хэгдээ гэжэ һананат. Мүрысөө үнгэргэһэн хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой соёлой ба спортын ордоной директор А. А. Модогоев энээндэ хэды шэнээн мүнгэ эрэ гэжэ һананат? Аяар нэгэ миллион..,—гэзд, Валерий Чимитович үгэсэ үргэлжэлүүлнэ.

Мүноодэрэй байдалаар хаража үзэхэдэ, нэгэ зарим шуулда физкультура болон спорт хэрэггүй шэнгээр һанагдана. Тиигэбэ ябашье һаань, манай республикын мэдээжэ спортсменүүд һүүлээ дүрбэн парын туршада хэды олон, ехэ амжалта туулажа, Байгал далайн эрьедэхи Буряад ороноо дэлхэйн, Европын ороноудай арадуудаи дунда суурхуулжа ерээ гээшээ! Хараад үзыт даа, 56-тай боложо ябаһан В. В. Баймеев Италийн нинслэл—Рим хотодо спортын ветеранууудай дундаһаа шалгаржа, дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн чемпион болоо һэм шуу. Тинхэлэ Грецидэ марафоной зайда эстафетэ дамжуулгатай урилдаанда Наташа Соломинская дэлхэйн, гиир үргэлгөөр, Казань хотодо болоһон мүрысөөндэ Сергей Леонов Европын чемпион болоо. Хэды хүндэ хүшэр сагай тохёолдобошье, эдэнэр дурлаһан спортын зүйлнүүдээр амжалта туйлажа ябана гээшээ! Нимэл хүбүүд, басагадтаа туһалха, дэмжэхэ, ямаршье сагта амжалтаарнь омогорхохо ёһотой бэшэ гүбди гэһэн асуудал гаранал даа.

Һаяын үдэрнүүдһээ болоулагдаһан спортын бүлгэмүүдые һэргээжэ, Олимпиин наадануудта хабаадаха суглуулагдамал командатай болохын хойноһоо ородохо, эрмэлзэхэ шухала. Мүнөөдөө эзэгүй боложо байһан стадионууд, спортын залнуудые өөһэдынгөө хүсөөр заһабарилжа, спортын зүйлнүүдээр һорёо, мурысөөнүүдые үнгэргэдэг болоёл гэжэ элидхэлшэ болон үгэ хэлэгшэдэй тон зубөөр тэмдэглэһэниинь ойлгосотой.

— Республика дотор бии болгогдоһон спортсменүүдэй мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ һургуули мүнөө хүрэтэр ороҳо баиргүй байһаар. Манай суглаанда хабаадалсажа байһан республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо Е. М. Егоров энэ асуудал түргэн саг соо шиидхэлсэжэ, таатай зохид байра ололсожо үгыт,—гээд, нүхэр Цыренжапов хандаба.

Спортын эдэбхитэдэй суглаанда хабаадаһан физкультурын коллективүүдэй түлөөлэгшэд ханамжалжа ябаһан асуудалнуудаа суглаан дээрэ хэлэжэ, республика соогоо үнгэргэгдэжэ байдаг мүрысөөнүүдые гуримтайгаар эмхидхэжэ, физкультура ,спортдо олон зониие хабаадуулжа байдаг ёһо заншалаа бү мартаял гэһэн эдэбхитэдэй үгэнүүд бултанда һайшаагдаа.

— Спортын асуудалнуудые эрхилдэг хүтэлбэрилэгшэдэй дунда шиидхэгдэхэ болоһон асуудалнууд олон. Хүнгэн атлетикэгэ хүйлгадаг амжалтанууд бидэнэрэй ороддолго, эдэбхинээ эхитэй юм бээ. Зүгөөр спортын бусад зүйлнүүдэй федерацинуудта мүнөөдэрэй шухала асуудалнууд бии гээшэ. Бултадаа сугларжа, правительствынгаа хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзажа, эдэ «үбшэн» болоһон хэмжээ ябуулганууда шиидхэсэл. Юундэ иигэжэ хэлэнэбиб гэхэдэ, Зүүн Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй футболистнуудай дунда үнинэй наададаг «Сэлэнгэ» командамнай байгша ондо яахадаа мурысөөндэ хабаадахаяа болёо юм. Зониин бусад хотонууд өөһэдынгөө командануудта эли бодо туһаламжа үзүүлэн, мүнгөөр хангажа, наадаха арга олгоно. Бидэнэр эдэнэрһээ юугээрээ дутаа, тулюур туйган болобо гээшэбибди? Халагламаар,—гэжэ Буряад Республикын хүнгэн атледүүдэй федерацинн түрүүлэгшэ В. Л. Балдаев шанална.—Хоёрдохи асуудал гэхэдэ, һаянай һургуулинуудта физкультурын, зурагай, дуунай хэшээлнүүдые болоулха гэһэн һураг суу таранэ. Хубүүд, басагадаа бага балшар наһаниһаань спортдо дуратайгаар хүмүүжүүлэх, һургааагүй һаамнай, хааначаа эрхим бэрхэ спортсменүүд гараха болоноб?—гээд, Владимир Лазаревич голхорно.

Улаан-Удын 65-дахи дундa һургуулинин физкультурын багша Н. В. Никифорова пигэжэ хэлэнэ: «Алишье һургуулинуудай багшанар, илангаяа физкультура заадаг бидэнэр үхибүүдээ спортдо дуратайгаар хүмүүжүүлхын хойноһоо ехэ оролдолго гаргэшэбди. Тиигэжэ байна. Энэ предмет болоо най, энэ предмет дахань гэжэ дуулахадаа, дэнэй үнэн үрэнэл. Эдэ гэдэеэ республикын хүтэлбэрилэгшэдэй хабаадалтайгаа хөөрэлдэел гэжэ Владимир Лазаревич тон зуб һанамжа нэбди.

— Бидэ мэргэжэлдэ ратай, хүндэлдэл, хамгаалые гэшээди. Бүрэ оронон ажалшад өөрөө Футболистнуудай команд болооо гэжэ дуулаһаар үзэ нэ. Энэ асуудал республикын хүтэлбэрилэгшэдэй отго һонирхуулнагүй ха. Хэ мүргөө Үрдэндаа республикын Физкультура болон спортын гүрэнэй комитетэй түрүүлэгшэ ябаһан Г. Манаруев Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо Россин Олимпиин комитедэй гэжэ дуулаһаа. Биндэнэртэ ямаршье һаань туһалха, дэмжэхэ, ёһотой гэжэ һанадаг болоо. Тэрэмнай тиимэшье баиншоол. «Футболистнуудай команда хэрэгтэй юм гү? Мүнөө республика футболистнуудай команда тэдэнэ зоха мүнгэгүй, бидэнэр, үгэ бэрилэгшэд, Москва онцгойшье мүнгэгүй нуунабди» гэжэ бидэнэй дундаһаа гаргаһан спортсменэй нигэжэ, Ленгэргиөөр харюусаһанаа ганхалтай,—гэжэ конькигаа СССР-эй спортын мастер, технологическа институтдай кафедрые даагша Н. А. Боброва ехэл ганхаһан, гомдоһон тухайгаа хэлэжэ, сугларагшадаар дэмжэгдээ.

Спортын эдэбхитэдэй суглаан дээрэ үгэ хэлэһэн бүсад хүдэлмэрилэгшэд спортын хүдэлмэридэ үзэдэгдэн дутуу дунданууд тухай гомдоходоо, эдэ бүхы асуудалнуудые олоороо хэлсэжэ, эдэ тээшэнь шиидхэе гэжэ бүлэ спортсменүүдэй зүгһөө республикын хүтэлбэрилэгшэдтэ хандаһан хандалгатай баншье баталан абаба.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ОЮУТАДАЙ АМЖАЛТА

Самара хотодо «Студентнүүдэй хабар-94» гэһэн фестиваль үнгэргэгдэжэ, Россин болон Дундыдаигн өөшэ гүрэнүүдэй хамтаралай 56 хотын залуушуул суглароа. Залуушуулаг энэ хүхюун һайндэртэ манай республикые түлөөлэн Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институтдай «Фима» команда тус фестивальда хоёрдохи һуури эзэлээ.

Физико-математическа факультедэй 3-дахи, 4-дэхи курсын арбан зуургаан оюутан «Фима» командын бүридэлдэ ородог юм. Энэл институдан багша, режиссёр Чингис Цыойков тус командын фестиваль дээрэ тусхай дипломоор шагнагдаа.

Байгша оной июнийн һүүл багаар Санкт-Петербургда үнгэргэдэхэ Россин оюутадай театрнуудай фестивальда хабаадаха эрхэдэ хүртэһэн «Фима» комадада амжалта хүсэе.

«Мотом» гэһэн акционернэ бүлгэмэй туһаламжаар Самара хотодо үнгэргэгдэһэн фестивальда Буряадай оюутад хабаадаба.

М. ШАГДАРОВА.

Һур харбалга

ЗОНЫН КУБОГТА ХҮРТЭБЭ

Һур харбалгаар Россин Федерацинн Һубогта хүртэхын түлөө зонын мүрысөөн һаанан Улаан-Удэ хотын «Спартак» стадионой сагаалса дээрэ болобо. Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонын долоон командын 48 эхэнэрнүүд, 66 эрэшүүл хабаадаһан байгаа.

М-1 упражненеэр харбалгаар команданууд хоорондынгүүд таргагдаа һэн. Эндэ эхэнэрнүүдэй дундаһаа Шэтын областинн оёлигтэй бэрхэ хароагшад, тусхайлбал, уласхоорондын классай спортын мастерууд Наталья Болотова, Надежда Бадмацыренова, Светлана Жигжитова гэгшэд хёрхо мэргэнээр харбажа, зонын кубогта хүртэбэ.

Тува болон Буряад Республикануудай сугдуулагдамал команданууд удаадахи һуурида гараа.

М-1 упражненеэр харбахадаа, хубиин тоосоогоор Надежда Бадмацыренова 1264 очко тудажа, түрүү һуури эзэлһэн байха юм. Уласхоорондын классай спортын мастер Елена Тутатчикова (Тува) тэрээнһээ гурбан очкоёор гартажа, хоёрдохи шанда хүртэбэ. Манай республикын түлөөлэгшэ—Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша, спортын мастер Жанна Тухалова 1259 очкотойгоор гурбадахи һуурида гараһан байна.

Эрэшүүлэй дундаһаа Буряад ороной харбагшад эрхимлэжэ, зонын кубогта хүртөө. Уласхоорондын классай спортын мастернууд—Буряадай багшанарай институтдай оюутад Валерий Лысенко, Бальжинима Цыремпилов, спортын мастер Зориг Манханов гэгшэд энэ илалта нэрээгээ. Залуу харбагшад—эдиршүүлэй дундаһаа дэлхэйн чемпион Баяр Баденов, Булад Бадмаслов, Сергей Рыгзенов гэгшэдһээ бүридэһэн Шэтын областинн команда хоёрдохи һуури эзэлбэ. Тува Республикын түлөөлэгшэд эрхим гурбанай тоодо оробо.

Хубиин тоосоогоор уласхоорондын классай спортын мастер Валерий Лысенко М-1 упражненеэр 1243 очко абажа, түрүү һуури эзэлээ. Зориг Манханов тэрээнһээ 6 очкогоор гэгдэбэ. Тува Республикын түлөөлэгшэ Шолбон Дажи хоёрдохи һуурида гарагшаһаа нэгэ очкогоор гарташоо.

Түгэсхэлэй мүрысөөн бүриишье шанга тэмсэлдэ үнгэрбэ. Эндэ Россин бэлигтэй бэрхэ харбагшадай нэгэн—залуушуулай дундаһаа Европын чемпионка Елена Тутатчикова 96 очкотойгоор түрүүлжэ, зонын кубогта хүртэнэн байха юм. Наталья Болотова—хоёрдохи, Тува Республикын бэрхэ харбагша, спортын мастер Галина Тэнсева 92 очкотойгоор гурбадахи һуури эзэлбэ.

Эрэшүүлэй дундаһаа «Хани барисаан-84» гэһэн уласхоорондын мүрысөөнэй чемпион, СССР-эй спортын габьяата мастер Мунхэ-Бадраа Дашицыренов 100 очко тудажа, зонын кубогаар шагнагдаа. Сергей Рыгзенов тэрээнһээ 1 очкогоор гартаба. Бальжинима Цыремпилов гурбадахи һуури эзэлээ.

Россин Федерацинн кубогта хүртэхын түлөө түгэсхэлэй мүрысөөн сентябрь наранда манай республикын нинслэл хотодо үнгэргэгдэхэ.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет
Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Ка. ландаришвилийн үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: политическэ—2-55-97 (даагшань), 2-61-